

Sosiaalipolitiikan päivät
Helsingissä – yhdenvertainen
sosiaalipolitiikka
eriarvoisuuden aikakaudella

22.-23.10.2020, Helsinki

<https://www.helsinki.fi/en/conferences/sosiaalipolitiikan-paivat-2020>

Kuva: [Ida Pimenoff, Helsingin yliopisto](#)

Sisällys

1. Tervetuloa Sosiaalipolitiikan päiville 2020 Helsinkiin	5
2. Sosiaalipolitiikan päivien yhteistyökumppanit	6
3. Ohjelma.....	8
4. Kanssatutkimusta – mutta miksi ja miten? Empiirisiä, teoreettisia, tutkimuseettisiä ja tieteenfilosofisia tarkasteluja kanssatutkimuksen mahdollisuuksista ja haasteista	10
4.1. Tutkimuskumppanuus ja tutkimuseettinen anonymiteetti	10
4.2. Yhteisölähtöinen osallistava tutkimus globaalissa etelässä – eettisiä ja metodologisia erityiskysymyksiä.....	10
4.3. Vertaisten keskustelu haastattelumenetelmänä - kanssatutkimuksen mahdollisuudet	11
5. Tasa-arvoinen yhteiskunta ja eriarvoisuuden monet muodot	12
Torstai 22.10 klo 16:45 – 18:00:	12
5.1. Terveydenhuollon maksupolitiikan vaikutukset kotitalouksien toimeentuloon 2010-luvulla – vaikutusarvioiden kuollut kulma	12
5.2. Digitalisaation huipulla – ja reunalla	12
5.3. Kannabiksen oikeudellinen sääntely yhdenvertaisuuskysymyksenä	13
5.4. Uusliberalismista valvontakapitalismiin: Ryhmäpaineen institutionalisoituminen inhimillisen edistyksen johtotähdeksi massatiedonkeruun myötä	14
5.5. Multiple job holding and the changing labour market.....	14
5.6. Despachantes - Brokers for the Broken Social Security System	15
5.7. Isompi turvaverkko vai vain enemmän pudokkaita? Mikä selittää toimeentulotuen saajamääriä eri maissa?.....	15
6. Vammaisuus ja eriarvoisuus / Disability and inequality	17
6.1. Maisterintutkielma vammaisten naisten köyhyyskokemuksista Suomessa	17
6.2. käsitteet vanhuuden ja vammaisuuden risteyksessä.....	17
6.3. Vaikeimmin vammaisten nuorten liikunnan harrastaminen ja eriarvoinen osallisuus	18
6.4. Syvästi kehitysvammaisen aikuisen mahdollisuudet yhteisyyden kokemiseen suomalaisissa ryhmäkodeissa	19
6.5. Miten seksuaalioikeudet toteutuvat asumisen palveluissa?	20
7. Reilu murros kohti ekohyvintivaltiota	21

7.1.	On the relativity, and ecological unsustainability of subjective well-being in Europe.....	21
7.2.	Kestävät maaseutuyhteisöt – hyvinvoinnin ja elinvoiman yhteisöllinen uudelleenmäärittely vähenevän ja ikääntyvän väestön maaseutualueilla	22
7.3.	Ekologinen kansanterveys – missä mennään?	22
7.4.	Hyvän kehän idea reilun murroksen vauhdittajana.....	23
7.5.	Luovuuden sosiaalipolitiikka: kohti inhimillisen potentiaalin kollektiivista emansipaatiota	24
7.6.	Ekohyvinvointivaltion poliittinen teoria ja commons.....	24
7.7.	Perustulo ekososiaalisen politiikan välineenä	25
8.	Sosiaalipolitiikka koronaepidemian aikana ja sen jälkeen	27
8.1.	Koronasta aiheutuva palveluvaje työikäisten sosiaalipalveluissa	27
8.2.	Espoolainen ruoka-apu koronakriisissä 2020 kaupungin ja järjestökentän toimijoiden näkökulmasta	27
8.3.	Sosiaaliturvan stressitesti	28
8.4.	Sosiaalipoliittiset toimet koronakriisin lieventämiseksi – vertaileva tutkimus 13 maasta ..	29
8.5.	Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa.....	30
8.6.	Sosiaalityö COVID19-epidemian aikana	31
9.	Riippuvuuden kysymys sosiaali- ja terveystaloudissa	32
9.1.	Palvelut rahapeliongelmiin: tiedon tarpeet ja tutkimuskohteet	32
9.2.	Viiden askeleen menetelmä läheisten kuormituksen tunnistamiseen ja tukemiseen – tutkimukseen perustuva menetelmä	32
9.3.	Asiantuntijuuden merkitys ongelmapelaajien kohtaamisessa sosiaalialalla	33
9.4.	Rahapelaamisen kulttuuri ja siihen liittyvät asenteet: kun apua haetaan, saadaanko sitä? 33	
9.5.	Palasista eteenpäin – tukea läheisille nuoren huumeiden käytön synnyttämässä kriisissä. Sovellus Viiden askeleen menetelmästä.....	34
9.6.	Rahapelaajien palvelut ja palvelutarpeet koronakevään aikana Suomessa.....	34
10.	Julkispalveluiden digitalisaatio: Pysyvätkö kaikki mukana?	36
10.1.	Digital choices of older migrants in the context of public services digitalisation: qualitative study.....	36
10.2.	Asiakastietojärjestelmät sosiaalihuollon tiedolla johtamisen tueksi	36

10.3.	Digitaalisen kuilun kehystäminen Suomen, Ruotsin ja Tanskan digitalisaatiopolitiikassa ja toimeenpanijan legitimizeetti.....	37
10.4.	Rikostaustaiset digitaalisten palvelujen käyttäjinä	38
10.5.	Oireraportointi digikytketyn syöpäpotilaan työnä.....	39
10.6.	Digitaitojen nollataso – ketkä eivät mahdu viitekehukseen ja miten kuilu kurotaan umpeen?	40
11.	Haavoittuneen arjen politiikat	42
11.1.	Omaishoitajat, väkivalta ja haavoittuneen arjen politisoiminen.....	42
11.2.	Miten rakentuu liikkumisrajoitteisten ikääntyneiden arkinen palvelubussimatka? Yhteistuottamista ja neuvotteluja eri toimijoiden kesken	42
11.3.	Yhteisöllinen ikäasuminen sujuvan ja turvallisen arjen mahdollistajana?	43
11.4.	Kansalaisten osallisuus terveydenhuollon menetelmien arvioinnissa	44
11.5.	Syöpään sairastumisen arjen poliittisuus.....	45
12.	Hoivaa nyt ja tulevaisuudessa: miten, kenelle ja millä perusteilla?	46
12.1.	Teknologia luottamuksen muokkaajana hoivatyön systeemissä: Kotihoidon työntekijöiden kokemukset teknologian käytöstä työssään	46
12.2.	Valinnanvapauden merkitykset vanhuspalveluiden politiikka-asiakirjoissa kolmessa pohjoismaisessa kaupungissa	47
12.3.	Hoivaa työllistämiprojektissa – projektihoivan arkikäytännöt	47
12.4.	Läheisavun tulevaisuus: Miten sukulaisuuteen perustuvat auttamissuhteet tulevat kehittymään?	48
12.5.	Omaishoitotyön ja ansiotyön sujuvan yhteensovittamisen viitekehys.....	50
12.6.	Rekisteritutkimus suomalaisista omaishoitajista Ihmiset ovat aina pitäneet huolta iäkkäistä, sairaista tai vammaisista lähiomaisistaan.	51

1. Tervetuloa Sosiaalipolitiikan päiville 2020 Helsinkiin

Sosiaalipolitiikan päivät 2020 haastaa pohtimaan yhdenvertaisen yhteiskunnan rakentamista eriarvoisuuden kasvun aikakaudella ja hyvinvointivaltion keskeisten elementtien uudistamistyössä. Sosiaaliturvaa, sosiaali- ja terveyspalveluita sekä vammaispalveluita ollaan uudistamassa samalla kun automatisaatio ja digitalisaatio muuttavat yhteiskuntaa. Suomalaisen hyvinvointivaltion perustuksia koettelevat lisäksi ekologisen, taloudellisen ja sosiaalisen kantokyvyn kestävyteen liittyvät globaalit uhat.

Pystyykö suomalainen hyvinvointivaltio uudistumaan sosiaalisesti yhdenvertaisella ja kestäväällä tavalla vai eriytykö yhteiskunta voittajiin ja häviäjiin, jaksajiin ja uupujiin? Onko tulevaisuuden sosiaalipolitiikka tarveharkintaista, vakuutusperusteista, luonteeltaan aktivoivaa vai asuinmaahan perustuvaa? Tallaako taloudellisen kasvun ja kilpailukykyyn eetos alleen kysymykset eriarvoisuudesta ja hyvinvointivaltion turvaverkoista? Onko mahdollista rakentaa yhdenvertaista yhteiskuntaa eriarvoisuuden aikakaudella?

Sosiaalipoliittisen yhdistyksen ja Helsingin yliopiston järjestämällä sosiaalipolitiikan päivillä pureudutaan ajankohtaisimpiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin huippututkijoiden alustamana.

COVID-19 epidemiatilanteesta johtuen Sosiaalipolitiikan päivät tullaan järjestämään etäyhteyksien välityksellä. Tiedot etäyhteyksistä löytyvät jokaisen keynote-esityksen sekä työryhmän kohdalta perjantaina 16.10.

2. Sosiaalipolitiikan päivien yhteistyökumppanit

gerontologia

Kela   Talentia

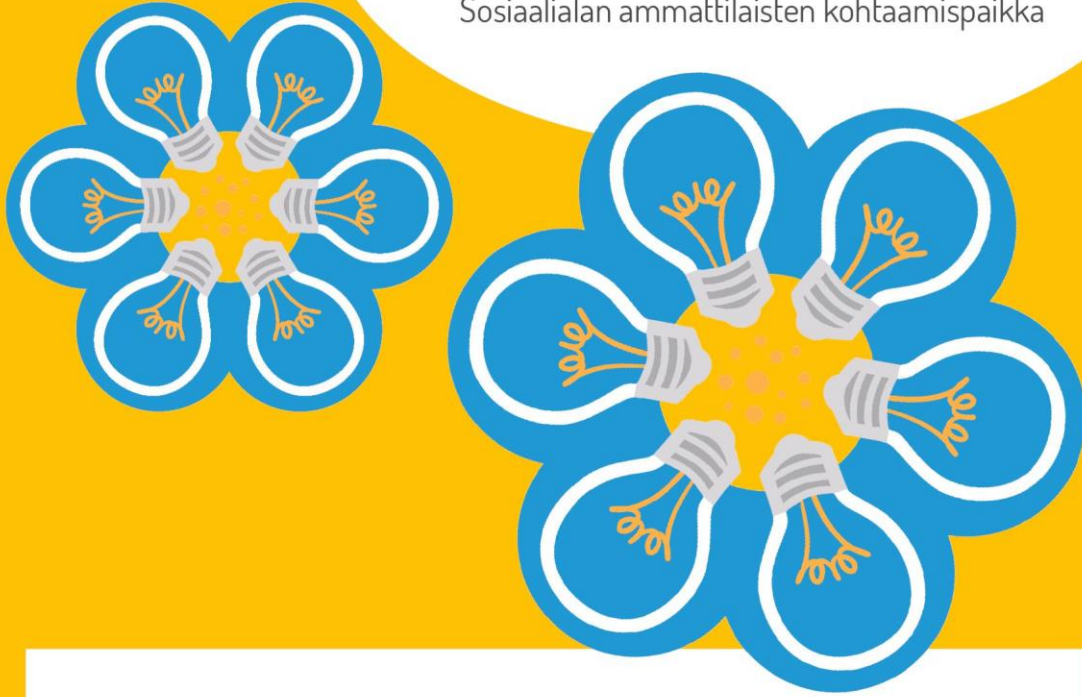
Yhteiskunta-alan
korkeakoulutetut ry

TIETEEN TEKIJÄT
FORSKARFÖRBUNDET • FUURT

Sosiaalialan asiantuntijapäivät

Sosiaalialan ammattilaisten kohtaamispaikka

Ensi vuonna Tampereella ja Oulussa!

9.-10.3.2021 Tampere-talo

18.5.2021 Oulun kaupunginteatteri

Tule mukaan oppimaan, hakemaan työhösi uusia ideoita
ja tapaamaan kollegoitasi ympäri maan.

Nähdään asiantuntijapäivillä!
www.talentia.fi/asiantuntijapaivat

 Talentia

3. Ohjelma

Torstai 22.10.

10:15 – 12:00 Rekisteröityminen

12:00 – 12:15 Päivien avaus: Minna van Gerven, Helsingin yliopisto

Helsingin yliopiston tervehdys, Minna van Gerven

Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tervehdys: Helena Hirvonen, Itä-Suomen yliopisto

12:15 – 13:15 Pääesitelmä 1: Giuliano Bonoli: New social risks in the digital age

13:15 – 13:30 Tauko

13:30 – 14:30 Pääesitelmä 2: Teppo Kröger: Yhdenvertaisuus ja ikääntymisen sosiaalipolitiikka

14:30 – 15:00 Kahvitauko

15:00 – 16:30 Työryhmät 1. sessio

16:30 – 16:45 Tauko

16:45 – 18:00 Työryhmät 2. sessio

18.30 – Sosiaalipoliittisen yhdistyksen syyskokous (Aurora sali 223, Siltavuorenpenger 10)

19:00 – 22:00 Sosiaalipolitiikan päivien illanvietto

Perjantai 23.10.

09:30 – 11:00 Työryhmät 3. sessio

11:00 – 12:15 Lounastauko

12:15 – 13:15 Pääesitelmä 3: Anne Waldschmidt: Changing Disability Policies in the Age of the UN CRPD: the Case of Germany

13:15 – 13:45 Kahvi

13:45 – 14:30 Gradupalkinnon ja Janus-palkinnon jako (Aurora sali 230, Siltavuorenpenger 10, striimattuna)

Kutsu Sosiaalipolitiikan päiville 2021, Turun yliopisto

14:30 – 14:40 Sosiaalijohto 60 vuotta (Aurora sali 230, Siltavuorenpenger 10)

14:40 – 15:25 European Social Network (ESN) puheenjohtaja Alfonso Lara-Montero: Current situation and trends in European social policy (Aurora sali 230, Siltavuorenpenger 10, striimattuna)

15:25 – 15:40 Tauko

15:40 – 16:25 Heikki Hiilamo: Sosiaalipolitiikan tulevaisuus koronan velkaannuttamassa maassa (Aurora sali 230, Siltavuorenpenger 10, striimattuna)

16:25 – 17:10 Olli Kangas: Suomen sosiaalipolitiikan pitkä linja (Aurora sali 230, Siltavuorenpenger 10, striimattuna)

17:10 – 17:25 Päivien lopetus: Hisayo Katsui (Aurora sali 230, Siltavuorenpenger 10, striimattuna)

4. Kanssatutkimusta – mutta miksi ja miten? Empiirisiä, teoreettisia, tutkimuseettisiä ja tieteenfilosofisia tarkasteluja kanssatutkimuksen mahdollisuuksista ja haasteista

to 22.10. klo 15-16:30

Koordinaattorit:

Hanna-Kaisa Hoppania (hanna-kaisa.hoppania@ikainstituutti.fi)

Meri Kulmala (meri.kulmala@helsinki.fi)

4.1. Tutkimuskumppanuus ja tutkimuseettinen anonymiteetti

Katariina Hakala, lehtori, FT, dos., Ammatillinen opettajankoulutus, Tampereen ammattikorkeakoulu

Olen kehittänyt tutkimuskumppanuuden metodologiaa milleniumin vaihteesta lähtien. Väitöskirjani tein neljän peruskoulun luokanopettajan kanssa kehittäen dialogista etnografiaa, jossa feministinen epistemologian ja etiikan kysymysten tarkastelu sekä tiedon tuottamisen subjektin rakentuminen on keskeistä. Kuka omistaa tiedon, kenen nimiin se kirjoitetaan? Väitöskirjan jälkeen olen tehnyt tutkimusta yhteiskuntatieteellisen vammaistutkimuksen näkökulmasta kehitysvammaapalveluiden käyttäjien kanssa kymmenen vuoden aikana Kehitysvammaliiton tutkijana. Vammaistutkimuksessa on pitkään kehitetty inklusiivisen tutkimuksen metodologiaa ja pyritty saamaan palvelujärjestelmän tutkimukseen ja kehittämiseen mukaan palveluiden käyttäjien kokemusasiantuntijoiden näkökulma korkeasti koulutettujen professioiden asiantuntijänäkökulmien rinnalle – ja myös edelle, onhan palvelut tarkoitettu vammaisten ihmisten henkilökohtaisen hyvän elämän mahdollistamiseen. Esityksessäni käyn läpi aiemmat tutkimukseni ja niissä tehdyt tutkimuskumppaneiden anonymiteetin neuvottelut ja tehdyt ratkaisut ja kuvaan niiden pohjalta rakennettua tutkimukseen ja yhdessä tutkimiseen perustuvaa pedagogista orientaatiota, jota olen toteuttanut nykyisessä työssäni Tampereen ammattikorkeakoulussa.

4.2. Yhteisölähtöinen osallistava tutkimus globaalissa etelässä – eettisiä ja metodologisia erityiskysymyksiä

Saana Raittila, väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto

Tässä esityksessä pohdin yhteisölähtöisen osallistavan tutkimuksen erityiskysymyksiä globaalissa etelässä sekä North-South tutkimusyhteistyössä. Yhteisölähtöinen osallistava tutkimus (community-based participatory research, CBPR) on erityisesti terveystutkimuksessa käytetty tutkimusstrategia tai epistemologinen lähestymistapa, jossa yhteisön jäsenet, organisaatioiden edustajat ja tutkijat tuottavat tieteellistä ja käytännöllistä tietoa yhteisön haasteiden ratkaisemiseksi. Tavoitteena on, että kerätyn tiedon pohjalta tutkimuskumppanit myös yhteistoiminnallisesti suunnittelevat ja toteuttavat sosiaalista toimintaa yhteisöissään ja suhteessa terveydenhuollon järjestelmään.

Yhteistutkiminen on usein aikaa vievää, sillä se edellyttää luottamuksen ja yhteistyön rakentamista. Yhteisölähtöisessä osallistavassa tutkimuksessa terveyden edistämistä lähestytään sosiaalisten ilmiöiden ja erilaisten ympäristötekijöiden kautta; tavalla, joka on merkityksellinen yhteisölle ja ottaa huomioon

paikallisen kontekstin. Kanssatutkijoiksi valitaan yhteisön jäseniä, joita tarkastelun kohteena oleva ilmiö suoraan koskettaa, mutta myös alan työntekijöitä, asiantuntijoita tai yhteisön johtajia rinnalla kulkijoiksi. Kun yhteisö on tutkijalle kulttuurisesti vieras tai kanssatutkijat elävät merkittävässä määrin köyhyydessä, tutkimusprosessia täytyy mukauttaa.

Puheenvuorossani kysyn, mitä asioita tulisi ottaa huomioon, kun CBPR toteutetaan globaalissa etelässä. Pitäisikö kanssatutkijoiden saada rahallista korvausta ajastaan? Millaiset tutkimusmenetelmät ovat aidosti osallistavia? Kuinka tutkija hankkii yhteisön kollektiivisen suostumuksen osallistua tutkimukseen? Miten tutkimuskumppaneiden välisiä valtasuhteita sovitellaan? Mitä kieltä puhutaan? Entä voidaanko tutkimusta suunniteltaessa luvata, että toimintatutkimuksellinen osio toteutuu, ja tulisiko globaalin etelän yhteistutkimuksessa ottaa huomioon dekolonisaation tavoitteet ja vaihtoehtoiset teoriaperinteet?

Reflektoin näitä kysymyksiä suhteessa CBPR:n käytännön toteutukseen osana Etelä-Afrikan maaseudulle sijoitettavaa väitöskirjatutkimustani. Hyödynnän pääosin keskitulotason maiden (Etelä-Afrikka ja Brasilia) terveystutkimusta, mutta uskon, että keskustelun näkökulmat ovat relevantteja myös alhaisen tulotason maissa sekä resurssiköyhissä olosuhteissa globaalissa pohjoisessa.

4.3. Vertaisten keskustelu haastattelumenetelmänä - kanssatutkimuksen mahdollisuudet

Hanna-Kaisa Hopponia, VTT, tutkija, Ikäinstituutti

lääkkeitä tutkivat yleensä aina nuoremmat, eri sukupolvea edustavat ihmiset. Tämä voi olla merkittävää erityisesti kokemusperäistä tietoa kartoittavissa haastattelututkimuksissa, joissa sosiaalisella vuorovaikutuksella on keskeinen rooli. Elämänote-tutkimuksessa (2018-2021) eläkeikäiset kanssatutkijat haastattelevat iäkästä ihmistä samalta alueelta. Kyseessä on laadullinen seurantatutkimus, jossa perehdytään iäkkäiden osallisuuteen ja kotona asumisen tukemiseen, sekä Elämänote-hankkeiden järjestötoimintaan osallistumisen vaikutuksiin. Samalla kehitetään uutta osallistavaa kanssatutkimuksen mallia.

Tässä artikkelissa kuvataan tutkimushaastatteluissa tapahtuneita iäkkäiden ihmisten kohtaamisia ja keskusteluja ja analysoidaan, kuinka vertaisuus niissä ilmenee. Lisäksi pohditaan menetelmän tiedontuotannollisia mahdollisuuksia ja haasteita, sekä tutkijoiden tiedon ja maallikoiden tiedon ja käsitteistön eriävyyksiä. Aineistona on tutkimushaastattelujen litteraatiot (n=72?) sekä haastattelijoiden (n=26?) osallistumisen kokemukset, joita on kartoitettu reflektiotapaamisissa ja kirjallisissa palautteissa. Artikkelit tuo esiin kanssatutkimuksen mahdollisuuksia ja rajoitteita valta-asetelmien purkamisessa sekä osallisuuden ja voimaantumisen vahvistamisessa.

5. Tasa-arvoinen yhteiskunta ja eriarvoisuuden monet muodot

To 22.10. klo 16:45 – 18:00 ja perjantai 23.10. klo 9:30 – 11:00

Koordinaattori:

Olli Kangas, Olli.kangas@utu.fi

Torstai 22.10 klo 16:45 – 18:00:

5.1. Terveysthuollon maksupolitiikan vaikutukset kotitalouksien toimeentuloon 2010-luvulla – vaikutusarvioiden kuollut kulma

Katri Aaltonen, Jussi Tervola & Pekka Heino

Suomessa terveydenhuollon asiakasmaksuja ja omavastuita korotettiin 2010-luvulla useita kertoja säästösyistä. Maksut kohdistuvat etenkin palveluja ja hyödykkeitä paljon käyttäviin henkilöihin, jotka ovat keskimääräistä useammin pienituloisia. Tätä kautta maksujen korotukset heikensivät terveydenhuollon rahoituksen progressiivisuutta ja saattoivat lisätä eriarvoisuutta terveydenhuollon saatavuudessa. Maksujen korotuksia tehtiin osittain samaan aikaan kuin etuuksien tasoja heikennettiin. Kokonaisarviota etuuksien ja maksujen muutosten vaikutuksista toimeentuloon ei ole kuitenkaan tehty. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan terveydenhuollon maksumuutosten vaikutuksia kotitalouksien toimeentuloon vuosina 2010–2020 yhdessä etuus- ja verolainsäädäntöön tehtyjen muutosten kanssa. Analyysi tehdään staattisella mikrosimulointimenetelmällä, jossa palveluiden ja lääkkeiden ostokäyttäytymisen oletetaan pysyvän muuttumattomana. Aineistona käytetään Tilastokeskuksen SISU-mikrosimuloinnin otosaineistoa vuodelta 2017 (noin 800 000 henkilöä). Aineistoon on yhdistetty tiedot julkisen terveydenhuollon palvelujen käytöstä (HILMO) ja niiden perusteella arvioidut asiakasmaksut sekä sairausvakuutuksesta (Kela) korvattavasta sairaanhoidosta (yksityiset palvelut, lääkeostot, matkat) aiheutuneet omavastuut. Terveysmenojen vaikutuksia toimeentuloon mitataan laskemalla vuositasolla, miten tuloköyhyysasteet ja -vajeet muuttuvat, kun terveysmenot vähennetään kotitalouksien tuloista. Tarkastelussa otetaan huomioon myös osittain politiikasta riippumaton lääkkeiden ja yksityisten palveluiden hintakehitys. Kohdentumisen arvioimiseksi tarkastelua tehdään myös väestöryhmittäin ja terveydenhuollon menolajeittain (julkinen terveydenhuolto, julkinen hammashoito, yksityinen terveydenhuolto, yksityinen hammashoito, lääkkeet, matkat). Lisäksi arvioidaan, miten terveydenhuollon maksumuutokset ovat vaikuttaneet toimeentulotuen tarpeeseen. Tutkimus tuottaa aiempaa kattavampaa tietoa lainsäädännön ja siinä tapahtuneiden muutosten vaikutuksista taloudelliseen eriarvoisuuteen. Tieto auttaa arvioimaan sosiaaliturvan riittävyttä ja kohdentumista. Nyt luotua menetelmäkehikkoa voidaan käyttää myös tulevien reformien arvioimiseen esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen yhteydessä.

5.2. Digitalisaation huipulla – ja reunalla

Nina Ahola & Jukka Hirvonen

Yhä useammat palvelut siirtyvät verkkoon. Parhaimmillaan teknologinen kehitys sujuvoittaa arkea, mahdollistaa uusia yhteydenpidon muotoja ja parantaa palvelujen saavutettavuutta. Uusien sähköisten palvelujen käyttöönottoaminen ei kuitenkaan ole kaikille yhtä helppoa tai mahdollista.

Tällöin puhutaan digitaalisesta kahtiajaosta, digitaalisesta syrjäytymisestä tai digikuilusta. Esityksessä tarkastellaan näitä teemoja sekä kansainvälisten tilastoaineistojen että Tilastokeskuksen tuottaman Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö 2019 -aineiston pohjalta. Internetin käyttöä ja julkisten palvelujen sähköistä käyttöä tarkastellaan eri maissa etenkin siltä kannalta, kuinka Suomi asettuu digitalisaation kokonaiskuvaan. Suomi on kansainvälisten tilastojen valossa yksi maailman edistyneimpiä maita sähköisten palvelujen käyttämisessä. Kääntöpuolena on kuitenkin lisääntyvä eriarvoisuus, jos haavoittuvimmassa tilanteessa olevat jäävät kehityksen vauhdista. Siksi sähköisten palvelujen käytön ulkopuolelle jäämisen riskiä sekä käytön haasteita Helsingissä ja koko maassa on tärkeää tunnistaa. Helsingin kaupunkistrategiassa digitaalisten palvelujen parantaminen ja asukkaiden yhdenvertaisuus ovat keskeisiä tavoitteita. Näiden tavoitteiden toteutumista seurataan seurantamittareilla. Tähän tarkoitukseen on hankkeessamme kehitetty digitaalista syrjäytymisriskiä mittaava määrällinen ”digikuilu”-mittari. Tutkimuksessa selvitettiin, kuinka monella on riski syrjäytyä digitaalisista palveluista ja kuinka moni kokee niiden käytössä haasteita. Tarkastelussa ovat mm. ikäryhmät, koulutustasoryhmät, kotitaloustyytit, miehet ja naiset sekä urbaanisuusasteeltaan erilaisilla paikkakunnilla asuvat. Logistisella regressiolla tutkitaan eri taustamuuttujien selitysvoimaa digitaalisen syrjäytymisen riskiin, kun muita selittäjiä vakioidaan. Tulosten mukaan riskiä selitti vahvimmin ikä ja toiseksi vahvimmin koulutustaso. Myös asuinpaikan urbaanisuudella sekä yksin asumisella havaittiin olevan heikkoa selitysvoimaa, kun taas sukupuoli ei ollut merkitsevä selittäjä.

5.3. Kannabiksen oikeudellinen sääntely yhdenvertaisuuskysymyksenä

Eve Orhanli-Viinämäki

THL julkaisi vuonna 2019 selvityksen, jonka mukaan joka neljäs suomalainen kokeilee kannabista elämänsä aikana. Cannabis onkin yleisimmin käytetty laiton päihde Suomessa. Sosiaaliset seuraamukset kannabiksesta kiinni jääneillä ovat moninkertaiset, sillä he kantavat sekä huumeen käyttäjän että rikollisen leimaa, rikosrekisteri- tai poliisirekisterimerkintä sulkee heiltä oppilaitosten ja työpaikkojen ovia ja heidän mahdollinen vanhemmuutensa asetetaan kyseenalaiseksi. Viime vuosina myös kannabiksen lääkkeellisiä ja terapeuttisia mahdollisuuksia on löydetty etenkin erilaisten neurologisten tilojen hoidossa. Lääkekannabis saavuttaakin paljon laajempaa hyväksyntää kansalaisten keskuudessa, kuin niin sanottu viihdekäyttö. Kiinnostava seikka onkin se, että joissain kannabislääkkeissä on suuria annoksia päihdyttävää tetrahydrokannabinolia, jolloin niitä käyttävä päihtyy lääkkeestään. Thomas Szasz puhuu teoksessaan *Ceremonial Chemistry* (1999) seremoniallisesta kemiasta eli siitä, että suhtautuminen erilaisiin käyttötappoihin vaihtelee, vaikka aine jota käytetään on pohjimmiltaan sama. Suhtautuminen riippuu seremonioista käytön ympärillä. Toisin sanoen: kadulta, kaverilta tai vaikkapa internetistä ostettu cannabis on huume, mutta lääkärin määräämä ja lääkepakkaukseen säilötty cannabis on lääke. Väitöskirjassani *The Tree of Good and Evil: Problematizing Cannabis Under Prohibition* tutkin sitä, miten kannabiksen kieltolaki vaikuttaa niiden ihmisten yhteiskunnalliseen osallisuuteen, jotka cannabisia käyttävät tai kasvattavat. Kysyn, miten kannabiksen laittomuutta perustellaan ja miten cannabisia problematisoidaan. Aineistoni koostuu kolmestatoista haastattelusta, joiden keskiössä ovat kokemukset viranomaiskohtamisista. Olen pyrkinyt tunnistamaan viranomaiskohtamisissa esiin

nousevia problematisointeja, joista keskeisimpiä teemoja näyttävät olevan turvallisuus, hyvinvointi ja tuottavuus. Vaikuttaa siltä, että mahdollisia syrjäytymiskehityksiä on aikaansaanut pääasiassa kannabiksen laittomuus sekä siihen kohdistuvat asenteet ja stereotypisoinnit. Voiko olla niin, että kannabiksen laittomuus on rakenteena marginalisoiva eikä haittoja ehkäisevä?

5.4. Uusliberalismista valvontakapitalismiin: Ryhmäpaineen institutionalisoituminen inhimillisen edistyksen johtotähdeksi massatiedonkeruun myötä

Roy Sandberg

Valvontakapitalismi on osa laajempaa big datan ja dataismin kehityskulkukokonaisuutta, joka kyseenalaistaa inhimillisen määräysvallan algoritmien tuottamien tilastotietojen yli. Suuntausta on tuonut päivänvaloon Shoshana Zuboff lukuisilla tieteellisillä artikkeleilla aiheesta, sekä vuoden 2019 alussa julkaistulla suurteoksellaan (The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power). Työ lanseeraa uuden teorian markkinatalouden vallitsevasta muodosta ja mallintaa siirtymää uusliberalismista valvontakapitalismiin.

Tässä esityksessä ruodin uusliberalismin ja valvontakapitalismin suhdetta. Polttopisteessä on tiedon uusi asema tuotannontekijöiden hallinnassa sekä se, miten resurssien datavetoinen keskittyminen on suistamassa uusliberalismin entisiä oppeja pois muodista ja nostamassa näyttämölle suurten teknologiayritysten nuotittaman joukkopsykologian "yksilönvapautta" tehokkaampana toimintaperiaatteena maailmantaloudelle.

Tarkastelen myös sitä, miten koko 1900-luvun kapitalismi on osallisena siihen, että valvontakapitalismin kaltainen trendi, jonka voima perustuu sen kykyyn pakata ihmisten päivittäisiä aikomuksia käyttäytymisjohdannaisiksi, pystyy nykyään tuottamaan niin vankkumattomia ennakkotietoja siitä, mitä ihmiset tulevat seuraavaksi tekemään.

Keskeiseksi teesiksi muodostuisi se, että yleisinhimillinen identiteetti tällä vuosituhanella on pelkistynyt niin vähiin, ettei uusliberalismin juhlistama markkinoiden ja yksilöiden individualistinen itsemääräämisoikeus enää toteudu tarkoituksenmukaisella tavalla niinkään perustavanlaatuisilla areenoilla kuin vaaliurnilla tai "yksityisissä" kulutusvalinnoissa.

Se, että uusliberalismin ihanteita ja tosiasiallista toteutusta on aina ollut vaikea saada täsmäämään ilman että joku niin sanotusti "maksaa erotuksen", ei edusta yhteiskuntapoliittisesti millään tavalla käännteentekevää havaintoa. Valvontakapitalismi kuitenkin pakottaa kiehtovilla tavoilla uusliberalismin epäsointuisuudet esiin erinäisillä yhteiskunnan osa-alueilla luomalla tilanteita, joissa uskomukset joutuvat koetukselle, kun pyhää ei ole mikään paitsi tieto - ja se jolla sitä kulloinkin on eniten.

Perjantai 23.10. klo 9:30 – 11:00:

5.5. Multiple job holding and the changing labour market

Merja Kauhanen

Rapid technological transformation, globalisation, and demographic change are mega-trends that are transforming labour markets and the structure of employment. These mega-trends have also brought with them more diverse forms of work. Part of this diversification of work relationship is the rise of multi-activity at work: workers holding several jobs and multiple income sources at the same time. Multiple job holding has become more common also in Finland, but there is still only scarce research on the topic related to the Finnish labour market. The aim of the paper is to provide new research evidence on the determinants of multiple job holding as a whole and its different types and the persistence of multiple job holding. The data utilised in empirical analyses (statistical models) is Statistic Finland's register-based individual level panel data. The results suggest that men, younger, more educated, those in temporary and part-time employment are more likely to hold multiple jobs. The most common type of multiple job holding is to combine salary work in the primary job with another salary work. The determinants differ to some extent by the type of multiple job holding. There also exists considerable persistence in multiple job holding over time.

5.6. Despachantes - Brokers for the Broken Social Security System

Luiz Alonso de Andrade & Minna Ylikännö

Social security systems are often complex, being highly regulated and comprehending various eligibility rules. To apply for benefits and services, much effort is required. Not to apply for a social benefit may however not be an option, if it is the only income for the family. This constitutes a demand for external help provided by extended family members, public sector officials, third sector volunteers, or as in the Brazilian case, by despachantes - street-level brokers acting between citizens and Brazilian public services by offering for-profit help in application processes. It is declared on the website of Brazil's National Social Security Agency (INSS) that 'Social Security services are simple, free, and do not require brokers' (INSS 2020). While citizens are stated to be equal regarding access to services, too often brokers are deemed necessary to deal with authorities. The complexity of social security systems, emphasized by despachantes themselves, sometimes on false grounds while profit-seeking, has created a profession profiting from unequal capabilities of citizens. Despite INSS's recent digital transformation efforts, despachantes' activities had increased, and, last year, 20% of benefit applications were filed by proxies. In reality, figures can be higher, as not every despachante engages in tête-à-tête services, acting exclusively backstage. By failing to build a comprehensible social security system, the state fosters inequality through different tiers of public service access, according to economic status. In our study, we utilize official statistics and documents on despachantes in scrutinizing inequalities in the Brazilian social security system caused by their for-profit action. Moreover, we discuss whether this is not merely a national phenomenon, but an unavoidable development of a welfare state unable to reform its social security system without jeopardizing actual, street-level equality.

5.7. Isompi turvaverkko vai vain enemmän pudokkaita? Mikä selittää toimeentulotuen saajamääriä eri maissa?

Jussi Tervola, Merita Jokela, Joonas Ollonqvist

Viimesijaisten etuuksien käyttöä voidaan käyttää jossain määrin köyhyyden ja eriarvoisuuden indikaattorina. Kansainvälisissä vertailuissa toimeentulotukeen perustuva indikaattori on hyvin

vaikeatulkintainen, koska toimeentulotuen laajuus määräytyy köyhyyden ja sosiaaliturvajärjestelmän monimutkaisesta kombinaatiosta. Suomalaisessa poliittisessa keskustelussa on viitattu silloin tällöin tilastotietoon, että Suomessa on muita Pohjoismaita enemmän toimeentulotuen saajia. Syyksi on esitetty mm. Suomen perusturvaetuuksien matalaa tasoa suhteessa toimeentulotukeen ja toisaalta joustamattomia työmarkkinoita. Syitä maiden välisiin eroihin toimeentulotuen saannissa ei ole kuitenkaan tutkittu tarkemmin Suomen ja Ruotsin, eikä oikein muidenkaan maiden välillä. Tässä tutkimuksessa yritämme ensi kertaa analysoida syvällisesti toimeentulotuen yleisyyden syitä sekä sen kohdentumista kahden suhteellisen samankaltaisen maan, Suomen ja Ruotsin välillä. Maiden vertailun tarkoituksena on paitsi tuottaa empiiristä tietoa, ja myös tuoda näkökulmaa keskusteluun sosiaaliturvaetuuksien laajuudesta ja tasosta. Saadaksemme kattavan vastauksen kysymykseen sovellamme kahta toisiaan täydentävää lähestymistapaa: havaitun toimeentulotuen käytön lineaaridekomponointia sekä ns. policy swap -mikrosimulointia. Ensimmäisessä mallinamme EU-SILC-aineistossa havaittua toimeentulotuen käyttöä lineaarisella todennäköisyysmallilla. Tällä tavalla selvitämme, mikä merkitys mm. työttömyysasteen tai ikäjakauman eroilla on maiden välisille eroille toimeentulotuen yleisyydessä. Vertailemme myös toimeentulotuen kohdentumista eri väestöryhmiin ja päällekkäisyyttä eri etuuksien kanssa, jolloin saamme kuvan niiden roolista. Toiseksi käytämme mikrosimulointia selvittääksemme, mikä olisi potentiaalinen toimeentulotukeen

oikeutettujen määrä, jos Suomessa olisi Ruotsin toimeentulotukijärjestelmä, mutta muuten sosiaaliturvajärjestelmä ja väestörakenne pysyisivät muuttumattomina. Tällä tavalla saamme vakioitua muut tekijät kuten Ruotsin vuokrasääntelyn vaikutuksen toimeentulotuen käyttöön. Alustavien tulosten perusteella Suomen korkeampi työttömyysaste selittää jopa 75 prosenttia toimeentulotuen käytön eroista. Suomen toimeentulotuen ostovoimakorjattu taso on korkeampi kuin Ruotsin, mikä selittää myös osan eroista.

6. Vammaisuus ja eriarvoisuus / Disability and inequality

To 22.10 klo 15:00 – 16:30 ja 16:45 – 18:00

Koordinaattorit:

Merja Tarvainen, Itä-Suomen yliopisto (merja.tarvainen@uef.fi)

Sonja Miettinen, Kehitysvammaliitto (sonja.miettinen@kvl.fi)

Hisayo Katsui, Helsingin yliopisto (hisayo.katsui@helsinki.fi)

Työryhmän kieli:

suomi ja englanti / Finnish and English

6.1. Maisterintutkielma vammaisten naisten köyhyyskokemuksista Suomessa

Piia Pohjalainen

Maisterintutkielmassani tutkin vammaisten naisten köyhyyskokemuksia. Vammaiset naiset erityisen marginalisoitu ryhmä, ja huolimatta kasvaneesta riskistään ajautua köyhyyteen, suhteellisen vähän kuultuja köyhyystutkimuksen saralla. Tutkimusintressini liittyy erityisesti siihen, millaisia köyhyyskokemuksia vammaisilla naisilla itsellään on, ja millaisiin laajempiin yhteiskunnallisiin konteksteihin he oman tilanteensa asettavat. Lisäksi tarkastelen kokemuksia siitä, miten palvelurakenne, tässä yhteydessä sekä julkiset palvelut että kolmas sektori, on vastannut köyhyyttä kokeneiden vammaisten naisten tarpeisiin. Köyhyyttä tarkastellaan tässä tutkielmassa Amartya Senin capabilities-lähestymistavan kautta, joka hahmottaa köyhyyden hyvinvoinnin puutteena. Vammaisuuden ja köyhyyden suhdetta on kuvattu aiemmassa tutkimuksessa monessa yhteydessä noidankehänä; ne ylläpitävät ja synnyttävät toisiaan. Tämänkaltaisia havaintoja nousi esiin myös omasta aineistostani.

Menetelmänä tässä laadullisessa tutkielmassa käytän aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Keräsin sähköiselle lomakkeelle anonymisti vammaisten naisten köyhyyskokemuksia. Lomake välitettiin erinäisten vammaisjärjestöjen viestintäkanavia ja sosiaalista mediaa hyväksi käyttäen kohderyhmälle, vammaisille naisille. Vastauksia kertyi yhteensä 35, ja ne vaihtelivat pituudeltaan suuresti. Aineisto kerättiin kesällä 2020. Tämän abstraktin kirjoitushetkellä syyskuussa 2020 tutkimukseni tuloksia ei ole vielä aukikirjoitettu, mutta analyysin alustavat tulokset ovat selvillä. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi salli aineiston tarkastelun vastaajalähtöisesti, ja analyysin tulokset hahmottuivat alustavasti pääluokiksi. Vastaajien kokemukset erottuivat alustavien tulosten mukaan kokemukseksi riittämättömästä tuesta yhteiskunnan taholta, ristiriitaiseen suhteeseen ympäristön kanssa paitsi ympäristön asenteiden, myös köyhyyden ja vammaisuuden aiheuttaman eristyksen takia, sekä epävarmuudeksi tulevaisuudesta.

6.2. käsitteet vanhuuden ja vammaisuuden risteyksessä

Salla Era, tohtorikoulutettava, Jyväskylän yliopisto, salla.ma.era@jyu.fi

Esityksessäni tarkastelen vammaisuuden ja vanhuuden käsitteistöä molempien tutkimusalojen kirjallisuudessa, erityisesti keskittyen diskursiivisiin käytäntöihin ikääntymisen ja vammaisuuden risteyksessä. Vammaisuus ja vanhuus käsitteinä ovat pysyneet suomen kielessä melko kaukana toisistaan, eikä ikääntyneen ihmisen vammoista puhuta niinkään vammaisuutena, vaan ennemminkin iän tuomana toimintarajoitteisuutena. Suomeksi ikääntymisen ja vammaisuuden risteyskohdasta tutkimusta ei ole juurikaan tehty.

Englanniksi taas termistö on moniulotteisempi "disability"- käsitteen ollessa laajasti käytössä sekä ikääntymisen että vammaisuuden tutkimuksessa, joskin aiemman tutkimuksen perusteella haasteellisesti eri merkityksissä. Ikääntymisen tutkimuksessa "disability" usein ymmärretään suppeammin yksilön fyysisenä tai kognitiivisena vammaana, kun taas vammaistutkimuksen ja -politiikan puolella se voi tarkoittaa laajemmin yksilön vamman ja ympäristön esteellisyyden vuorovaikutusta, josta varsinainen vammaisuus syntyy. Käsitteiden erillisuus ja erimerkisyys taas voi hankaloittaa arkipäivän käytäntöjä esimerkiksi palvelujärjestelmässä, ja siksi näen tärkeänä tutkia mainittuja merkityksiä ikääntymisen ja vammaisuuden risteyskohdassa.

Artikkelissa, johon esitykseni perustuu, olen kiinnostunut tarkastelemaan, 1) kuinka vammaisuuden ja vanhuuden risteyskohdasta on kirjoitettu vammais- ja ikääntymisen tutkimuksessa erikseen, 2) mitä olennaisia eroja näissä kehityskuluissa on ja 3) millä tavalla näitä käsitteitä kehittämällä voisi turvata ikääntyneiden vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista.

Esityksessäni erittelen taustatietoa vammaisuuden ja vanhuuden risteyksestä yleisesti ikääntyneiden vammaisten henkilöiden näkökulmasta niin Suomessa kuin kansainvälisestikin, ja pyrin esittelemään tutkimuksemme alustavia tuloksia. Artikkelini liittyy tulevaan väitöskirjaani, joka käsittelee vammaisuuden ja ikääntymisen risteyskohtaa niin politiikan, käsitteistön kuin käytännön palveluidenkin näkökulmasta. Kyseessä oleva artikkeli tehdään yhteistyössä Hisayo Katsuin (vammaistutkimuksen apulaisprofessori, Helsingin yliopisto) ja Teppo Krögerin (yhteiskuntapolitiikan professori, Jyväskylän yliopisto) kanssa

6.3. Vaikeimmin vammaisten nuorten liikunnan harrastaminen ja eriarvoinen osallisuus

Eero Saukkonen

Viimeaikaiset tutkimukset vammaisten nuorten liikunnallisista harrastusmahdollisuuksista ovat paljastaneet puutteita yhdenvertaisuuden toteutumisessa tällä elämänalueella. Vammaisille nuorille on tarjolla vähemmän aktiviteetteja nuorille suunnatuissa liikuntapalveluissa, järjestöissä ja seuroissa, ja saavutettavissa olevissakin harrastuspaikoissa ja -ryhmissä he kokevat usein ennakkoluuloja ja syrjintää. Myös henkilökohtaisen avun puute estää monia vammaisia nuoria osallistumasta mieleisiinsä harrastuksiin. Vammaiset nuoret ovat monesti eriarvoisissa asemassa myös toisiinsa nähden. Eroja aiheuttavat useasti samankaltaiset tekijät kuin muidenkin nuorten keskuudessa – esimerkiksi asuinpaikka tai sosioekonominen asema – mutta myös vammaisuuden luonne jakaa nuoria eriarvoisiin ryhmiin. (Eriksson ym. 2018; Hakanen ym. 2019.)

Erityisen marginaalisessa asemassa sekä harrastuksissa että niitä tähän asti koskeneessa tutkimuksessa ovat vaikeimmin vammaiset nuoret, joiden avun ja tuen tarpeet ovat laajoja ja jatkuvia. Heitä ovat erityisesti vaikeasti ja syvästi kehitysvammaiset nuoret, joiden elämä ja vapaa-ajan toimintamahdollisuudet ovat vahvasti sidoksissa vammaispalveluiden institutionaalisiin rakenteisiin ja käytäntöihin. Yksittäiset näiden nuorten elämään kohdistuneet tutkimukset ovat kyseenalaistaneet näitä rakenteita kysymällä, millaisia mahdollisuuksia osallisuuteen ja yhdenveroiseen nuoruuteen jatkuvaa apua tarvitsevilla nuorilla on niiden puitteissa? Tuleeko näiden nuorten elämä itseasiassa lainkaan ymmärretyksi nuoruuden näkökulmasta lainsäädännössä tai jokapäiväisissä käytännöissä? (esim. Mietola & Vehmas 2019; Mietola 2018.)

Tämä esitys pohjaa Vaikeimmin vammaisten nuorten osallisuus liikunta-aktiiviteeteissa (VAIKOS) – projektin puitteissa toteutettuun kirjallisuuskatsaukseen (Eriksson et al. 2020), jossa kysimme yhtäältä, (1) millainen on laajaa ja jatkuvaa apua ja tukea tarvitsevien nuorten asema nuorten liikuntatutkimuksen kentällä ja millainen kuva heidän osallisuudestaan tällä tutkimuskentällä rakentuu, ja toisaalta, (2) miten kysymykset nuoruudesta, vapaa-ajasta ja erityisesti oikeudesta liikunnallisiin harrastusmahdollisuuksiin aktualisoituvat tämän ryhmän yhdenvertaisuutta koskevassa tutkimuskeskustelussa?

6.4. Syvästi kehitysvammaisen aikuisen mahdollisuudet yhteisyyden kokemiseen suomalaisissa ryhmäkodeissa

Sonja Miettinen, VTT, tutkija, Kehitysvammaliitto, sonja.miettinen@kvl.fi

Millaisia tapoja syvästi kehitysvammaisilla aikuisilla on rakentaa sosiaalista vuorovaikutusta? Entä miten heidän ympäristönsä mahdollistaa heille oman sosiaalisen potentiaalin toteuttamisen? Tässä esityksessä näitä kysymyksiä tarkastellaan suomalaisissa ryhmäkodeissa kerätyn etnografisen aineiston avulla. Sosiaalista vuorovaikutusta lähestytään Martha Nussbaumin toimintamahdollisuuksien teoriaan nojautuen ihmisarvon mukaisen elämän erottamattomana ulottuvuutena. Tämän teorian mukaan kaikilla yhteiskunnan jäsenillä tulisi olla yhdenvertainen mahdollisuus rakentaa molemminpuolisesti palkitsevaa sosiaalista vuorovaikutusta ja sosiaalisia kontakteja. Kysymys on tällöin yhteisyyden toimintamahdollisuudesta. Yksilön toimintamahdollisuudet toteutuvat tilanteessa, jossa yksilön omat voimavarat ja ympäristön tuki kohtaavat.

Etnografisen aineiston analyysi näyttää, että syvästi kehitysvammaisten ihmisten elämä voi olla sosiaalisesti hyvin kapeaa, vaikka he asuisivatkin nykyisen vammaispolitiikan tavoitteiden mukaisesti pienissä ryhmäkodeissa muun väestön keskuudessa. Yhteisyyden toimintamahdollisuus ei toisin sanoen toteudu täysimääräisesti. Tämä ei johdu yksinomaan heidän rajallisesta kommunikaatio- ja liikuntakyvystään. Etnografinen analyysi tuo esiin syvästi kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisiä ja joskus omalaatuisiakin tapoja rakentaa merkityksellistä vuorovaikutusta. Sen sijaan analyysissä keskeiseksi yhteisyyden kokemuksia estäväksi tekijäksi tunnistetaan ryhmäkotien toimintakäytännöt, jotka fokusoituvat voimakkaasti fyysisten perustarpeiden tyydyttämiseen ja elämän ylläpitämiseen laajemman elämänlaadun sijaan. Johtopäätöksenä esitetään, että ryhmäkodeissa asuvien syvästi kehitysvammaisten aikuisten yhteisyyden kokemisen mahdollisuuksia voitaisiin edistää pienillä, mutta harkituilla toimintakäytäntöjen muutoksilla.

Esitys perustuu Yhteiskuntapolitiikka -lehden numerossa 2/2020 julkaistuun tutkimusartikkeliin.

6.5. Miten seksuaalioikeudet toteutuvat asumisen palveluissa?

Milla Ilonen, ASPA-säätiö

Saako asumispalveluja käyttävä vammainen henkilö runkata ja rakastua? Miten ottaa puheeksi vauvahaaveet? Kerrotaanko kehitysvammaisille henkilöille biseksuaalisuudesta tai polyamoriasta? Jääkö yhteen muuttaminen ja parisängyssä nukkuminen vain haaveeksi vammaisten ihmisten arjessa?

YK:n vammaissopimuksen ratifioituaan Suomi on velvollinen edistämään myös seksuaalioikeuksia. Aspa-säätiön Voimaa seksuaalisuudesta -hankkeessa (2018–2020) on kehitetty erilaisia puheeksi ottamisen tapoja ja materiaaleja yhdessä asumispalvelujen käyttäjien ja työntekijöiden kanssa. Puhuminen on ensimmäinen askel kohti seksuaalioikeuksien toteutumista. Vastaavasti puhumattomuus ylläpitää tabuja ja tuottaa häpeää. Hankkeessa toteutettu kyselytutkimus kertoo, että seksuaalioikeudet ja etenkin tiedon saanti seksuaalisuudesta, toteutuvat huonosti vammaisten ihmisten ja mielenterveyskuntoutujien arjessa. Vain 48% kyselyyn vastanneista (62 henkilöä) oli saanut tietoa seksuaalisuudesta koulusta tai lapsuuden kodistaan. Pitkittyneet omaishoito- ja riippuvuussuhteet haastavat lapsuuden perheestä itsenäistymistä ja omiin seksuaalisiin tarpeisiin heräämistä.

Eri tavoin vammaiset kokemustoimijat kertovat, että heitä ei nähdä aikuisina, sukupuolisina ja seksuaalisina henkilöinä. Sateenkaarivähemmistöön kuuluvien vammaisten ihmisten on vaikea tulla ulos kaapista, kun he eivät ole koskaan edes ”päässeet” kaappiin. Ihmiset eivät oleta, että vammaisilla olisi seksuaalisia haluja tai tarpeita. Vammaisuus peittää alleen muut ominaisuudet, kuten seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin. Aspan kehittämishankkeessa olemme vahvistaneet vammaisten ihmisten ja mielenterveyskuntoutujien valmiuksia ilmaista seksuaalisia tarpeitaan ja toiveitaan. Monet kahden vähemmistön marginaalissa olevat ovat löytäneet paikkansa kokemustoimijoina ja yhteiskunnallisina vaikuttajina.

7. Reilu murros kohti ekohyvinvointivaltiota

to 22.10. klo 15:00 – 18:00

Koordinaattorit:

Tuuli Hirvilammi, Tampereen yliopisto, tuuli.hirvilammi@tuni.fi

Johanna Perkiö, Tampereen yliopisto, johanna.perkio@tuni.fi

7.1. On the relativity, and ecological unsustainability of subjective well-being in Europe

Joonas Uotinen, Projektitutkija, tohtorikoulutettava, Taloussosiologia, Turun Yliopisto

Today the growing global middle class aspires to the lifestyles of the global rich, including the Europeans, who live greatly beyond the ecological planetary boundaries. What are the root causes of the ecological burden of humanity? How could we ameliorate the ecological sustainability of the rich? For these questions I research the connection between experienced happiness and ecological pressures in Europe. Prosperity and income when spent translates into ecological pressures. I revisit the question what is the connection between happiness and income from this viewpoint.

With PhD Ohto Kanninen, and MSc Mikko Forss, I research the connection with European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU SILC) wave 2013. We study the association between subjective well-being and income using three measures that capture the main dimensions of the subjective experience of well-being acknowledged today: life evaluation, meaningfulness and emotional well-being. In contrast to earlier literature on income and happiness, we found satiation points for all the three dimensions of SWB: life evaluation, emotional wellbeing, and meaningfulness of life. These satiation points are at much higher income levels, around the richest 2%, than those found earlier.

More importantly, however, from ecological viewpoint, this satiation appeared to happen around the income level where the Europeans perceived to have their minimum household expenditures finally met. This income level was so staggeringly high because the perception of income required to make ends meet rises with rising income: the more one earns, the more one needs. Given that only the richest few percent are able to meet their perceived needs, the consumption of the average European that already significantly exceeds the planetary boundaries is not even close to meeting the perceived needs of Europeans. The central mechanism here seems to be the relative income effect known in earlier literature.

Earlier literature combining planetary boundaries and needs use basic needs not as perceived by people themselves. For example O'Neill et al. (2018) uses the international poverty line of \$1.90 a day for the need of income in assessing the needs of peoples. We contribute to this literature by pointing out that the people's own perception of their basic needs is more relevant to sustainability than the ideas of professionals as they determine what policies people accept; and by showing that people's perceived needs are met only amongst the richest few percent at income levels vastly

greater than those used in this earlier literature. These results seem highly problematic from ecological sustainability viewpoint; but also suggest ways forward.

7.2. Kestävät maaseutuyhteisöt – hyvinvoinnin ja elinvoiman yhteisöllinen uudelleenmäärittely vähenevän ja ikääntyvän väestön maaseutualueilla

Mari Kattilakoski, Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

Niin tutkijoiden kuin kansalaisyhteiskunnan ja politiikan toimijoiden suunnalta on nostettu esiin tarve hyvinvoinnin uudelleen tarkasteluun ja määrittelyyn. Kestävän hyvinvoinnin näkökulmasta keskeistä on ymmärrys ihmisen ja luonnon välisestä yhteydestä sekä ekologisen kestävyuden hyvinvoinnin tavoittelulle asettamista rajoista. Globaalina tavoitteena on hyvinvoinnin moniulotteinen tarkastelu talouden, elämänlaadun ja kestävä kehityksen muodostamana kokonaisuutena. Voidaankin sanoa, että hyvinvointikäsitys ja näkemykset tarvittavasta hyvinvointitiedosta ovat murroksessa.

Maaseutukontekstissa myös alue- ja väestökehityksen muutokset haastavat ajattelemaan hyvinvointia ja alueiden elinvoimaa uudella tavalla. Vähenevän ja ikääntyvän väestön alueilla korostuvat erityisesti sosiaalisen kestävyuden kysymykset kuten mahdollisuudet riittävään toimeentuloon, hyvinvointipalveluihin ja osallisuuteen. Uudenlaisia näköaloja hyvän elämän saavuttamiseen voidaan etsiä ”smart shrinking” -ajattelusta, jossa kiintopisteenä on älykäs sopeutuminen ja kestävät yhteisöt.

Esitykseni pohjautuu KestäväMaaseutu -tutkimukseen. Sen tavoitteena on osallistavin tutkimus- ja kehittämismenetelmin löytää uudenlaista yhteisöllistä määritelmää sille, mitä hyvä elämä ja alueellinen elinvoima ovat vähenevän ja ikääntyvän väestön maaseutualueilla. Tutkimus kiinnittyy hyvinvointi- ja osallisuustutkimuksen kenttään, ja sen teoreettisena keskusteluyhteytenä ovat kestävä hyvinvoinnin ja systeemisen ajattelun paradigmat. Tutkimus toteutetaan osallistavana toimintatutkimuksena viidellä maaseutupaikkakunnalla eri puolilla Suomea. Esityksessäni pyrin avaamaan keskustelua maaseutuyhteisöjen osallisuudesta kestävyysmurroksessa ja kestävä hyvinvoinnin määrittelyssä.

7.3. Ekologinen kansanterveys – missä mennään?

Katja Kuukka, Tampereen yliopisto

Perinteisesti kansanterveystiede on nimensäkin mukaisesti ollut kiinnostunut ainoastaan ihmisten terveydestä, eikä tieteenalalla ole otettu huomioon luonnon hyvinvointia ihmisen terveyden taustalla. Kuitenkin ilmastonmuutoksen ja muiden ekokriisien myötä myös kansanterveydessä on ryhdytty ottamaan kantaa ekologisiin tekijöihin ihmisen terveyden määrittäjinä. Ekologinen näkökulma ei kuitenkaan ole kansanterveydessä vakiintunut ja lisäksi alalla on useita eri lähtö-kohdista ponnistavia ns. ekologisesti orientoituneita käsitteitä.

Esittelen työryhmässä näitä kansanterveydessä tällä hetkellä vaikuttavia ekologisesti orientoituneita käsitteitä ja tutkimussuuntauksia artikkelimme (Kuukka, Lehtonen & Pulkki 2019) pohjalta. Artikkelini perustuu aiempaan kirjallisuuteen, jota käytimme käsitteanalyysin pohjana. Analyysissä

pohdimme käsitteiden eroja sekä niiden mahdollisuuksia ja rajoitteita. Ekologisesti orientoituneita käsitteitä kansanterveyden alalla tunnustettiin neljä: One Health, EcoHealth, Planetary Health sekä Ecological Public Health. Näiden lisäksi artikkelissa esitellään ekososiaalinen terveys-paradigma, joka on kirjoittajien muotoilema aihe ekososiaalisesta ajattelusta kansanterveyteen sovellet-tuna.

Edellä kuvatut neljä käsitettä eroavat toisistaan mm. sen suhteen, minkä tieteenalan piirissä ne on kehitetty, millainen niiden luontosuhde on sekä millaisia arvoja ne pyrkivät ajamaan. Kootusti voidaan kuitenkin sanoa, että mikään niistä ei varsinaisesti pureudu terveyden ja ympäristö-ongelmien yhteyksien juurisyihin, eli terveyden ja talouskasvun yhteen liittämiseen sekä ihmisen ja luonnon hyvinvoinnin keskinäisriippuvuuden unohtamiseen.

Tämän vuoksi ekososiaaliselle terveysparadigmalle koettiin tarvetta, sillä ekososiaalisuus ottaa huomioon ihmisen ja muiden ekosysteemien välisen hyvinvoinnin sekä tämän lisäksi ihmisten keskinäisen riippuvuuden. Terveyden edistämisen lähtökohtina tulisi siten ekososiaalisen terveysparadigman mukaan olla niin ihmisten kuin luonnonkin terveys sekä sosiaalinen oikeudenmukaisuus planeetan rajoissa. Lisäksi kansanterveydessä olisi tärkeää kyseenalaistaa ajatus, että talouskasvua tarvitaan terveyden edistämiseksi.

Artikkelissa esiin tuotujen käsitteiden lisäksi aion lyhyesti esitellä ekologisen kansanterveyden alaan kuuluvan väitöstutkimukseni suunnitelmaa.

7.4. Hyvän kehän idea reilun murroksen vauhdittajana

Tuuli Hirvilampi, Yliopistotutkija, Tampereen yliopisto

Hyvinvointivaltioiden rakennuskauden yhtenä keskeisenä taustatekijänä oli ajatus siitä, että sosiaalipolitiikka ja talouskasvu voivat vaikuttaa toisiinsa suotuisalla tavalla. Idea hyvästä kehästä pohjautui vahvasti esimerkiksi Gunnar Myrdalin ja J.M. Keynesin teorioihin. Myrdalin teoria kumulatiivisesta kasautumisesta toi esiin, miten taloudellinen toiminta ja yhteiskuntien kehitys voi johtaa tasa-arvoa ja demokratiaa vahvistaviin hyviin kehiin tai eriarvoisuutta lisääviin noidankehiin, riippuen yhteiskuntapoliittisista ratkaisuista. Ajatus hyvästä kehästä toimi rakennuskauden politiikkaideana, joka toi eri yhteen erilaisia intressiryhmiä, vahvasti sosiaalipolitiikkaa ja auttoi päättäjiä kehystämään tarvittavat uudistukset houkuttelevalla tavalla. Samalla hyvän kehä sitoi sosiaalipolitiikan vahvasti talouskasvun tavoitteluun. Kapeasti tulkitun talousajattelun seurauksena hyvän kehän idea sivuutti tällöin talouden ekologisen perustan eikä huomionnut hyvinvointivaltion

yhteyttä kasvaviin ympäristöongelmiin. Esityksessäni pohdin, miten politiikkaidea kumuloituvista vaikutuksista ja hyvästä kehästä voi tukea reilua murrosta kohti ekohyvinvointivaltiota.

Kuvaan hyvinvointivaltion yhteyttä ekologiseen kriisiin ja ajankohtaisiin talouskasvun rajoihin. Väitän, että kestävyysmurroksessa tarvitaan systeemiajatteluun perustuvaa ja kumuloituvia vaikutuksia korostavaa politiikkaideaa, joka auttaa sitomaan yhteen erilaisia poliittikatavoitteita ja niiden keskinäisiä vaikutusketjuja. Idea kestävästä hyvän kehästä rakentaa uudestaan sosiaalipolitiikan ja taloudellisen toiminnan välistä yhteyttä. Kestävässä hyvän kehässä bruttokansantuotteen kasvuun pohjautuva kasvun tavoittelu korvautuu uusintavalla ja uudelleenjakavalla taloudella, joka mahdollistaa hyvinvoinnin ympäristön kantokyvyn rajoissa.

Sosiaalipoliittinen tulojen uudelleenjako, hyvinvoinnin turvaaminen ja työllisyyden tavoittelu eivät voi olla ristiriidassa ekologisen kestävyuden kanssa vaan niiden tulisi tukea luonnon monimuotoisuutta, luonnonvarojen kestävää hyödyntämistä ja nopeita päästövähennyksiä globaalin hiilibudjetin mukaisesti. Poliittikaidean päivittämisen lisäksi tarvitaan myös monitieteistä tutkimusta, jossa kehitetään konkreettisia ekososiaalipoliittikan ohjauseinoja.

7.5. Luovuuden sosiaalipoliittikka: kohti inhimillisen potentiaalin kollektiivista emansipaatiota

Johannes Kananen /Svenska social- och kommunalhögskolan, Helsingin yliopisto

Esitelmässä hahmottelen uuden luovuuden sosiaalipoliittikan käsitteen, joka perustuu määrätulle käsitykselle yksilön ja yhteiskunnan välisestä suhteesta ja tiedon roolista politiikassa. Uusille käsityksille sosiaalipoliittikasta on suuri tarve, koska olemassa olevat käsitykset ovat johtaneet eriarvoisuuden lisääntymiseen ja laajemmin liberaalin demokratian kriisiin sekä myös ekologiseen kriisiin. Luovuuden sosiaalipoliittikan taustalla on valtavirtaisen, uusklassiseen talousteoriaan nojautuvan sosiaalipoliittikan kritiikki. Valtavirtainen sosiaalipoliittikka pyrkii lisäämään työvoiman tarjontaa uusklassisen talousteorian suositusten mukaisesti mutta tähän politiikkaan perustuvat käytännöt ovat teknokraattisia ja holhoavia verrattuna siihen emansipatoriseen politiikkaan jota tässä esitelmässä hahmotellaan. Esitelmässä hahmotellaan myös konkreettisia sosiaalipoliittisia ohjelmia, joiden avulla voidaan vapauttaa kollektiivista luovaa potentiaalia yhteiskunnassa. Näihin ohjelmiin kuuluu perustulo täydennettynä uusilla alkavien yritysten rahoituksen ehdoilla. Esitelmän tavoitteena on lisätä akateemista ymmärrystämme sosiaalipoliittikan ja yhteiskunnan perustoista ja sen tulevaisuuden kehityksestä. Luovuuden sosiaalipoliittikka tullaan hahmottamaan suhteessa Karl Marxin kollektiivisen emansipaation käsitteisiin ja myös suhteessa Amartya Senin ja Anthony Giddensin käsityksiin yksilöllisestä toimijuudesta.

7.6. Ekohyvinvointivaltion poliittinen teoria ja commons

Kimmo Räisänen, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto

Tahtoisin esitellä työryhmässä vasta-aloittamani väitöskirjatyön tutkimussuunnitelmaa ja keskustella sen teemoista. Minua kiinnostaa tarkastella ekohyvinvointivaltiota commons-ajattelun kautta. Tutkimukseni lähtökohtana on fossiilisten polttoaineiden ja jatkuvan talouskasvun varaan rakennetun hyvinvointivaltiomallin kestävättömyys ja tästä seuraava tarve määritellä uudelleen hyvinvointivaltion perinteistä poliittista ratkaisua, kasvavan markkinatalouden ja teollisuustuotannon aineellisen vaurauden jakamista. Ajattelen commonsia teoreettisena työkaluna, jonka kautta voidaan jäsentää poliittisia kysymyksiä, joita ekologinen kriisi nostaa pintaan.

Erityisen kiinnostava on kysymys taloudellisesta demokratiasta, sillä sitä koskevat vaatimukset ovat osa työväenliikkeen ja hyvinvointivaltioiden poliittista historiaa, mutta ajatus yhteisvaurauden demokraattisesta hallinnoinnista liittyy kiinteästi myös nykyisiin keskusteluihin taloudellisen toiminnan ekologisuudesta sekä sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta. Commons on toisekseen

myös kattokäsite, jonka piirissä toimii erilaisia taloudellisia ja yhteiskunnallisia liikkeitä, joita on enenevässä määrin viime vuosikymmeninä myös tutkittu.

Yhteiskunnalliset liikkeet voivat tuoda sisältöä ja vaatimuksia valtiollisten instituutioiden piiriin ja vaikuttaa siihen mihin suuntaan suomalainen hyvinvointivaltio tulevaisuudessa kehittyy, mutta ei ole itsestään selvää, että näin tapahtuisi. Vuoropuhelun osapuolilla voi olla erilaisia ja osin ristiriitaisia käsityksiä yhteiskunnallisista tulevaisuustavoitteista ideologian ja käytännön tasolla, eikä merkityksellistä vuorovaikutusta välttämättä synny. Tavoitteeni on tehdä suomalaisen yhteiskuntapolitiikan poliittista teoriaa, jossa vertailen talouden uusia liikkeitä ja niiden käsityksiä politiikasta, demokratiasta ja taloudesta, ja peilaan niitä vasten suomalaisen hyvinvointivaltion poliittista taustaa ja eetosta. Kysyn miten ne haastavat perinteistä hyvinvointivaltiota ja millaista uudenlaista kansalaisuutta ja eetosta uudet talouden liikkeet rakentavat? Tahtoisin työryhmässä keskustella siitä miten lähestyä kansalaisyhteiskunnan commons-toimijoiden ja hyvinvointivaltion vakiintuneiden demokratian instituutioiden vuoropuhelun ja tiedontuotannon mahdollisuuksia ja ongelmia.

7.7. Perustulo ekososiaalisen politiikan välineenä

Johanna Perkiö, Projektitutkija, Tampereen yliopisto

Sosiaalipolitiikan rooliin ekologisessa murroksessa on viime aikoina kiinnitetty lisääntyvästi huomiota. Sosiaalipolitiikan avulla voidaan paitsi tukea ihmisten toimeentuloa erilaisten uusien riskien kohdatessa, myös ohjata yhteiskuntaa kohti ekologisesti kestäviä rajoja sosiaalisesti oikeudenmukaisella tavalla. Sosiaaliturvauudistuksen ympärillä käydyssä keskustelussa ilmastonmuutoksen aiheuttamat muutokset toimintaympäristöön sekä ekologisen kestävyys ulottuvuus ovat kuitenkin saaneet vain vähän huomiota.

Perustulosta on keskusteltu Suomessa vuosikymmeniä sosiaaliturvan uudistamisen vaihtoehtona. Perustulolla tarkoitetaan henkilökohtaista, universaalialia ja vastikkeetonta perusturvaa. Vuosina 2017-2018 toteutettu perustulokokeilu ja sen esivalmistelu tuottivat uutta käytännön tietoa mahdollisuuksista sovittaa perustulomalli osaksi suomalaista sosiaaliturvaa. Perustulolla on Suomessa haettu ratkaisua esimerkiksi sosiaaliturvan monimutkaisuuden, väliinpuotoamisten ja kannustinloukkujen ongelmiin. Perustulouudistuksen pohdinta ekologisen kestävyys näkökulmasta on kuitenkin ollut vähäistä. Perustulon ja ekologisen kestävyys suhde on monimutkainen. Yhtäältä pienituloisten ostovoiman parantaminen voisi johtaa kestävämmän kulutuksen kasvuun, toisaalta taas perustulo voisi olla keino yhdistää ekologiset verot tasaisempaan tulonjakoon ja mahdollistaa kestävämmät elämäntavat.

Esitelmässä tarkastelen perustuloa ekososiaalisen politiikan näkökulmasta suomalaisen hyvinvointivaltion kontekstissa. Viittaan ekososiaalisella politiikalla sellaisiin politiikkatoimiin, joilla ajetaan samanaikaisesti ekologisia ja sosiaalipoliittisia tavoitteita. Kyseessä on tutkimusartikkelin suunnitelma, joten esittelen enemmän avoimia kysymyksiä ja alustavia havaintoja kuin valmiita tuloksia. Artikkelit tulee koostumaan katsauksesta perustuloa ekologisesta näkökulmasta käsittelevään kirjallisuuteen sekä kirjallisuuskatsauksen löydösten pohdinnasta suomalaisen hyvinvointivaltion kontekstissa. Lähestyn aihetta mm. seuraavien kysymysten kautta: Miten perustulon esitetään edistävän siirtymää kestävämpään talouteen tai yhteiskuntaan? Millaisia

perustulomallin toteutustapoja esitetään ekologisesta näkökulmasta? Millaisten makrotaloudellisten perspektiivien osana perustulouudistus esitetään? Millaisia vaikutuksia perustulolla nähdään olevan esimerkiksi työhön ja ihmisten elämäntapoihin? Pohdin kirjallisuuskatsauksen löydöksiä siltä kannalta, miten ekososiaalisten tavoitteiden mukainen perustulo olisi sovitettavissa suomalaiseen hyvinvointivaltioon institutionaaliselta ja ideologiselta kannalta.

8. Sosiaalipolitiikka koronaepidemian aikana ja sen jälkeen

to 22.10. klo 15:00 – 18:00

Koordinaattorit:

Heikki Hiilamo (heikki.hiilamo@thl.fi)

Minna Kivipelto (minna.kivipelto@thl.fi)

8.1. Koronasta aiheutuva palveluvaje työikäisten sosiaalipalveluissa

Erja Koponen, Eeva Liukko & Heidi Muurinen

Keväällä 2020 koronapandemia aiheutti maailmanlaajuisen kriisin ja asetti eri maiden palvelujärjestelmät äärimmäiseen testiin. Koronaepidemian sosiaalisista vaikutuksista ja sosiaalihuollon toimintakyvystä alettiin kerätä tietoa monin tavoin. Tässä katsaustutkimuksessa tarkasteltiin koronaepidemiasta keväällä 2020 aiheutunutta palveluvajetta ja palvelutarpeita työikäisten sosiaalipalveluissa.

Tässä tutkimuksessa käytettiin seuraavia tietolähteitä: (1) Sosiaali- ja terveysministeriön (STM) ja aluehallintovirastojen viikoittaiset kyselyt kunnille ja kuntayhtymille sosiaalihuollon tilannekuvan laatimista varten, (2) Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (THL) päivittyvä seuranta koronaepidemian vaikutuksista hyvinvointiin, palveluihin ja talouteen, (3) Koronaepidemian sosiaaliset vaikutukset heikoimmassa asemassa oleviin asiakkaisiin ja heidän palveluihinsa-tutkimushankkeen tiedot, (4) sosiaalihuollon ammattihenkilöiden, järjestöjen ja tiedotusvälineiden tuottama tieto koronaepidemian vaikutuksista kansalaisiin, ja (5) valtakunnalliset tilastot ja rekisterit.

Tutkimuksessa käytettyjen tietojen perusteella havaittiin, että työikäisten sosiaalipalvelut vastasivat monenlaisiin avun ja tuen tarpeisiin, jotka johtuvat muun muassa asumisen, elämänhallinnan ja toimeentulon ongelmista sekä yksinäisyydestä ja osattomuudesta. Eri lähteistä koostetun tiedon perusteella voitiin tunnistaa tilanteita, joissa puutteet sosiaalipalvelujen saatavuudessa hankaloittivat työikäisten tilannetta tai joissa uusien asiakkaiden pääsy palvelujen piiriin vaikeutui.

8.2. Espoolainen ruoka-apu koronakriisissä 2020 kaupungin ja järjestöjen toimijoiden näkökulmasta

Kristiina Alppivuori ja Anna Sofia Salonen

Hyväntekeväisyyteen perustuvaa ruoka-apua on eri tutkimuksissa ja kannanotoissa kuvattu hyvinvointivaltion epäonnistumiseksi. Köyhyyden torjumisen ja ihmisten auttamisen tulisi olla hyvinvointivaltion ja julkisen sektorin tehtävä. Järjestöjen ja seurakuntien jakama ruoka-apu on 1990-luvun laman jälkeen kuitenkin vakiintunut osaksi suomalaista yhteiskuntaa ja se korjaa vallitsevan sosiaalipolitiikan puutteita toimeentulovaikeuksien osalta.

Ruoka-avun merkitys korostuu erityisesti henkilökohtaisissa ja yhteiskunnallisissa kriiseissä. Tämä näkyi koronakriisin aikana myös Espoossa, jolloin ruoka-avun piiriin hakeutui paitsi sitä jo aiemmin tarvinneita ihmisiä, myös uusia, lomautusten ja työttömyyden vuoksi taloudellisia vaikeuksia kohdanneita avun tarvitsijoita. Esitelmässä tarkastelimme espoolaisen ruokaavun toteutumista ja muutosta koronakriisin aikana ruoka-avun vastuuhenkilöiden, käytännön toteuttajien ja kaupungin ruokahuoltoryhmän jäsenten näkökulmasta. Aineistona on toukokuussa 2020 toteutettu kysely, johon vastasi 119 henkilöä.

Tulosten perusteella espoolaiset ruoka-aputoimijat pystyivät kehittämään ketterästi toimintatapoja, joilla ihmisiä voitiin auttaa koronarajoitteiden asettamissa puitteissa. Toimijoilla oli pitkä kokemus ruoka-avusta sekä valmis verkosto ja yhteistyörakenne, osaava henkilöstö ja vapaaehtoiset. Myös yhteistyö Espoon kaupungin kanssa lisääntyi ja kaupunki tuki toimijoita aiempaa enemmän antamalla lisähenkilöstöä resurssipoolin kautta. Kaupunki myös perusti oman koronaruokakassipalvelun.

Ruoka-aputoimijat tavoittivat apua tarvitsevat ihmiset helpommin ja nopeammin kuin Espoon kaupunki, jonka viestintä ei tavoittanut ihmisiä riittävästi. Myös kynnys ottaa yhteyttä kaupungin toimijoihin näytti olevan korkeampi ja avun hakemisen esteet näin suurempia.

Koronakriisi korosti tarvetta kaupungin ja ruoka-aputoimijoiden sekä muiden järjestöjen välisen yhteistyön ja vuoropuhelun lisäämiselle. Ruoka-apukentällä on tarvetta kaupungin suuremmalle taloudelliselle tuelle. Lisäksi julkisen sektorin tulisi kehittää toimintatapojaan lähestyttävämmiksi ja joustavammiksi. Tulokset haastavat pohtimaan julkisen ja kolmannen sektorin toimijoiden yhteistyön mahdollisuuksia ja haasteita ja erityisesti sitä, kuinka eri toimijoiden vahvuuksia voisi hyödyntää yhteistyössä entistä paremmin.

8.3. Sosiaaliturvan stressitesti

*Tapio Räsänen**, *Signe Jauhiainen**, *Marjo Pyy-Martikainen***
**Kelan tutkimusyksikö, **Kelan aktuaari- ja talouspalveluosasto*

Vuoden 2020 koronapandemia aiheuttama työttömyysshokki vaikutti noin 200 000 henkilön ja heidän kotitaloutensa toimeentuloon. Tutkimuksessa hyödynnetään Atkinsonin (2009) ehdottamaa mikrosimulointimenetelmää eli sosiaaliturvan stressitestiä. Menetelmällä tuotetaan tietoa suomalaisten palkansaajakotitalouksien alttiudesta toimeentulo-ongelmille työttömyysshokin seurauksena sekä siitä, millaiset palkansaajakotitaloudet ovat erityisen haavoittuvassa asemassa.

Tutkimuksessa arvioidaan sosiaaliturvajärjestelmän merkitystä työttömyysshokin vaikutusten vaimentajana kahdella menetelmällä. Ensin hyödynnetään minimibudjettikulutusmittaria ja selvitetään kuinka suurella osalla palkansaajakotitalouksista olisi toimeentulo-ongelmia, jos kotitalouden suurituloisin jäsen jäisi työttömäksi. Laskelmassa huomioidaan myös kotitalouden lainanhoitokulut. Tutkimuksen toisessa vaiheessa palkansaajakotitalouksille simuloidaan koronan aiheuttama työttömyys, tulonmenetyt sekä korvaavat etuudet mikrosimulointimenetelmällä.

Valtaosa palkansaajakotitalouksista on riittävästi vakuutettuja ja asumismenot sekä asuntolainanlyhennykset on mitoitettu oikein. Osalle kotitalouksista tilapäinen työttömyys aiheuttaa toimeentulo-ongelmia: alimpiin tulokymmenyksiin kuuluvissa, yksin asuvissa tai

yksinhuoltajatalouksissa on enemmän toimeentulo-ongelmia verrattuna muihin palkansaajakotitalouksiin.

Korona-shokin takia työttömäksi jääneillä kulutusyksikköä kohden käytettävissä oleva tulo pienei keskimäärin 25 %. Tulonmenetys vaihteli välillä 15- 35 % riippuen kotitalouden rakenteesta, elinvaiheesta ja asumismuodosta. Eniten kulutusyksikköä kohden käytettävissä olevat tulot pienenevät yksin asuvilla omistusasunnossa asuvilla ja vähiten useamman palkansaajan kotitalouksissa.

Yhteenvedona suomalainen sosiaaliturva toimii tuloshokkien tasaajana, mutta myös asuntomarkkinoiden tasaajana. Toisaalta kotitalouden elinvaihe sekä usean riskin kasautuminen, kuten usean ansaitsijan työttömyys, voi lisätä toimeentulo-ongelmia lyhyidenkin työttömyysjaksojen aikana.

8.4. Sosiaalipoliittiset toimet koronakriisin lieventämiseksi – vertaileva tutkimus 13 maasta

Päivi Mäntyneva (HY), Eeva-Leena Ketonen (HY), Henri Aaltonen(HY) ja Heikki Hiilamo (HY/THL)

Lähes kaikki maailman valtiot ovat pyrkineet sosiaalipoliittisilla toimilla lieventämään koronakriisin vaikutuksia. Tässä vertailevassa tutkimuksessa analysoimme, millaisia sosiaalipoliittisia toimia Suomessa ja valituissa OECD-maissa on toimeenpantu vastauksena koronakriisiin. Sosiaalipoliittisilla toimenpiteillä tarkoitamme erilaisia ihmisten hyvinvointiin liittyviä muutoksia esimerkiksi työllisyyden edistämiseksi ja työpaikkojen turvaamiseksi, sairausajan sosiaaliturvan parantamiseksi, lapsiperheiden tukemiseksi ja velkaantuneisuuden vähentämiseksi. Tutkimuskysymykset ovat: Miten Suomessa tehnyt sosiaalipoliittiset toimet vertautuvat verrokkimaiden toimiin? Tämän tutkimuskysymyksen lisäksi pohdimme ehdotuksia siitä, millaisia innovatiivisia toimia voisi harkita myös Suomessa ottaen huomioon hyvinvointimallimme ominaispiireet.

Tutkimusjoukon valinnassa sovelsimme hyvinvointivaltioitten Esping-Andersenin regiimiteoriaa täydennettynä Välimeren maita kuvaavalla rudimentaalisella regiimillä sekä Aasian hyvinvointivaltioita kuvaavalla regiimillä. Suomen lisäksi tutkimukseen valikoituneita maita ovat sosiaalidemokraattisen regiimin maista Norja, Ruotsi, Tanska ja Islanti, konservatiivisen regiimin maista Hollanti ja Saksa, Etelä-Euroopan regiimin maista Espanja ja Italia, liberaalin regiimin maista Iso-Britannia ja USA sekä lisäksi Aasian hyvinvointivaltioista Etelä-Korea ja Japani.

Tutkimusmenetelmänä on dokumenttianalyysi. Tässä tutkimuksessa se kohdistuu sähköisessä muodossa oleviin avoimiin dokumentteihin empiirisen asiatiedon tuottamiseksi ja analysoimiseksi kuvailemalla, luokittelemalla, vertailemalla ja löytämällä esimerkkitaapauksia, jotka kertovat tehdyistä sosiaalipoliittisista toimista (esim. Coffey 2014, Bowen 2017).

Tutkimusaineisto sisältää ainakin neljänlaisia dokumentteja, joilla on erilaisia käyttötapoja. Ensinnäkin tutkimusaineisto sisältää eri maitten poliittisia dokumentteja, tiedotteita ym., jotka on tuotettu muuhun kuin tutkimuskäyttöön. Toiseksi tutkimusaineistona on käytetty erilaisia tutkijoiden tekemiä kansallisia ja kansainvälisiä tilannekuvauksia ja tutkimusraportteja, joita ovat julkaisseet esimerkiksi Euroopan Komissio, International Monetary Fund (IMF), Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD) ja The World Health Organization (WHO). Kolmanneksi tarkasteluun on pyritty lisäämään taloudellisia

tietoja esimerkkinä toimien voimakkuudesta kyseisissä OECD-maissa. Neljänneksi aineistona ovat medialähteet, joissa usein viitataan myös toisiin lähteisiin ja tehtyihin toimenpiteisiin. Tausta-aineistona on hyödynnetty lisäksi kansainvälisten järjestöjen ylläpitämiä ajantasaisia COVID-19-sivustoja.

Tarkoituksenamme on vertailla ja analysoida OECD-maissa tehtyjä sosiaalipoliittisia muutoksia kolmesta näkökulmasta. Ensimmäisenä analysoinnin näkökulmana on toteutettujen

sosiaalipoliittisten toimien ryhmittely sosiaalisten riskien (esim. työttömyys, sairaus) ja niiden universalistisuuden ja tarveharkintaisuuden mukaan. Toiseksi (mahdollisuuksien mukaan) tutkimme sitä, kuinka voimakkaita toimet olivat niihin käytettyjen kustannusten perusteella. Kolmanneksi analysoimme tehtyjä sosiaalipoliittisia muutoksia ja aloitteita teoriasidonnaisesti (esim. Hall 1993; ks. myös Kangas 2020). Tutkimuksessa olemme kiinnostuneita myös siitä, millaisia uusia aloitteita ja ts. innovatiivisia toimia OECD-maissa on toteutettu sekä innovatiivisten toimien mahdollisesta käytettävyydestä Suomessa ottaen huomioon oman hyvinvointimallimme ominaispiirteet.

Tämä Helsingin yliopiston Manufacturing 4.0 – Strategies for Social Policy Adoption -hankkeen osatutkimus kuuluu Suomen Akatemian Manufacturing 4.0 tutkimushankkeeseen, jossa tutkitaan automatisaatiosta johtuvaa työttömyyttä ja näissä tilanteissa toteutettavia sosiaalipoliittisia toimenpiteitä.

8.5. Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa

Jouko Karjalainen, hankevastaava Socca

Nykymuotoisen ruoka-avun juuret ovat 1990-luvun laman synnyttämässä akuuteissa tarpeissa, joihin hyvinvointivaltio ei kyennyt riittävällä tavalla vastaamaan. Pandoran lipas avattiin, eikä sitä ole sen jälkeen kyetty sulkemaan. Ilmiö on edelleen hyvin kiistanalainen, mikä on osaltaan lisännyt toiminnan kirjavuutta ja jopa sekavuutta. STM on kaikki nämä vuosikymmenet katsonut, että ruoka-avun säätely ei kuulu perusturvan piiriin, eikä sitä ole myöskään ministeriössä pietty sosiaalipalveluna. Koronakriisin oloissa keväällä 2020 ruoka-avun merkitys nousi taas monelle vaikea sosiaalisessa tilanteessa elävälle tärkeäksi avun muodoksi.

Viimesijaisen sosiaaliturvan, käytännössä toimeentulotuen ja ruoka-avun rajapinta on jännitteinen ja paljastaa myös kiinnostavia kaksoisolettamuksia. Ruoka-apua pidetään monen, usein ulkopuolisen arvioijan toimesta ikävänä ilmiönä niin järjestelmän kuin apua hakevien kannalta. Joissakin arvioissa sen hakemisen katsotaan myös passivoivan ja vahvistavan hakijoiden huono-osaisuutta. Puhutaan jopa ruoka-apuriippuvuudesta, joka ainakin minun korviini vertautuu hyvin tuttuun ja ikiaikaiseen sosiaaliturvariippuvuuteen. Hiukan mutkia oikoen voisi sanoa, että hyvinvointivaltion puolustajien suunnalta löytyy ruoka-apuriippuvuudesta huolestuneita, kun taas sosiaaliturvariippuvuus on hyvinvointivaltion kritikoiden argumentointia. Tämä on toki vain yksi jännite, mutta kuvaa keskustelun vaihdoksia.

Eduskunnan ns. joululahjarahoista eli eduskunnan valtiovarainvaliokunnan vakiintuneesti budjettiin tekemistä lisäyksistä on jo vuodesta 2016 myönnetty runsas miljoona euroa eräille ruoka-apua jakaville yhteisöille. Valiokunta edellyttikin joulukuussa 2019, että ”ruoka-aputoiminnan rahoitus on kuitenkin saatava kestäväälle pohjalle siten, ettei se ole eduskunnan vuosittain myöntämän

lisärahoituksen varassa. Toimintaa tulee kehittää esim. parantamalla tukijärjestelmien toimivuutta ja niveltämällä toiminta paikallisiin sosiaalipalveluihin.” (Valtiovarainvaliokunta 20/2019)

Socca on käynnistänyt lokakuun alussa sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta selvityksen, jossa pyritään vastaamaan eduskunnan edellyttämiin seikkoihin.

8.6. Sosiaalityö COVID19-epidemian aikana

Merita Jokela, Minna Kivipelto ja Heikki Hiilamo

Tutkimuksessa tarkastellaan sosiaalityössä tapahtuneita muutoksia COVID19-epidemian aikana. Epidemiasta johtuvat rajoitustoimet aiheuttivat haasteita myös kuntien sosiaalityössä, jossa asiakkaiden tarpeisiin pyrittiin vastaamaan poikkeusaikana erilaisin keinoin. Tässä tutkimuksessa selvitämme, 1) minkälaisia aikuissosiaalityön menetelmiä ja mahdollisesti uusia toimintatapoja otettiin käyttöön epidemiasta johtuvien rajoitustoimien aikana ja 2) miten hyvin sosiaalityö vastasi eri väestöryhmiin kuuluvien asiakkaiden tarpeisiin. Tutkimuksen analyysi perustuu keväällä 2020 kerättyyn valtakunnalliseen Sosiaalibarometri-kyselyyn, joka käsitteli COVID19-epidemian vaikutuksia eri väestöryhmien hyvinvointiin, toimeentuloon ja palveluidensaantiin. Kyselyyn vastasi 776 sosiaalityöntekijää sekä sosiaali- ja terveydenhuollon, Kelan ja TE-palvelujen johdossa toimivaa henkilöä. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan sosiaalityöntekijöiden vastauksia (n=496).

Tulosten perusteella sosiaalityöntekijöitä huolettivat eniten tukea tarvitsevat lapsiperheet, nuoret, mielenterveyskuntoutujat ja ihmiset, joilla on monia ongelmia. Vastaajien mukaan koronaepidemia aiheutti sosiaalityön asiakkaille yksinäisyyttä sekä ongelmia talouden- ja elämänhallintaan. Tulosten perusteella poikkeusaika muutti sosiaalityön toimintatapoja. Esimerkiksi sosiaalityön käytäntöjä muokattiin lyhyessä ajassa etäyhteyksin toimiviksi. Palveluita vietiin toimistoista lähemmäs asiakkaita ja asiakkaisiin oltiin jopa aiempaa tiiviimmin yhteydessä.

9. Riippuvuuden kysymys sosiaali- ja terveyspalveluissa

to 22.10. klo 15:00 – 18

Koordinaattorit:

Johanna Järvinen-Tassopoulos (THL) johanna.jarvinen-tassopoulos@thl.fi

Virve Marionneau (HY) virve.marionneau@helsinki.fi

9.1. Palvelut rahapeliongelmiin: tiedon tarpeet ja tutkimuskohteet

Maria Heiskanen, erikoistutkija, Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA/HUS

Rahapeliongelmiä kohdanneet pelaajat ja läheiset saattavat tarvita palveluita monialaisesti: apua pelaamisen hallintaan ja oman hyvinvoinnin edistämiseen, hoitoa terveysongelmiin, tukea ihmissuhteisiin ja perheille, apua perustarpeiden kattamiseksi (asunto, ruoka, laskut) ja tukea velkatilanteen selvittämiseksi. Tarjolla on sekä erikoistuneita palveluja rahapeli- ja talousongelmien ratkaisemiseen että perustason sosiaali- ja terveyspalveluja.

Palveluiden järjestämisen haasteena on esimerkiksi se, että vain harva rahapeliongelmiä kohdannut hakeutuu palvelujen piiriin, rahapeliongelmiä ei välttämättä tunnisteta peruspalveluissa, ja hoidon saatavuus vaihtelee eri alueilla.

Tässä esityksessä pohditaan, mitä tiedon tarpeita ja tutkimuskohteita rahapeliongelmiä palvelujen osalta on. Millaista tutkimusta tarvitaan erikoistuneista palveluista ja mitä tietoa kaivataan peruspalveluista? Mitä tarpeita pelaajilla ja läheisillä on? Miten palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta voidaan parantaa?

9.2. Viiden askeleen menetelmä läheisten kuormituksen tunnistamiseen ja tukemiseen – tutkimukseen perustuva menetelmä

Tuuli Pitkänen, vanhempi tutkija, A-klinikkasäätö

Riippuvuusongelmien vaikutuksia läheisten elämään on tutkittu varsin runsaasti vuosikymmenien ajan; tietoa on paljon, mutta tiedon siirtyminen käytäntöön on hidasta ja monimutkaista. Orfordin, Vellemanin, Templetonin, Ibangaa ja Copellon tutkimusten perusteella läheisten kokemuksissa esiintyy neljä keskeistä asiaa: kuormittuminen (Stress), saatu tuki (Support), selviytymistaidot (Coping) ja rasittuminen/kuluminen (Strain). Eri maissa tehtyjen seurantalutkimusten perusteella he ovat kehittäneet SSCS-mallin, mikä havainnollistaa ja pyrkii lisäämään ymmärrystä prosesseista sekä keinoista kuormituksen vähentämiseksi. SSCS-mallin pohjalta on kehitetty Viiden askeleen menetelmä, jonka toimivuutta on tutkittu eri maanosissa. Menetelmä soveltuu erityisesti peruspalveluihin ja järjestötoimintoihin, joissa kohdataan läheisiä, jotka ovat hakeutuneet tai tarpeessa ohjata saamaan apua. Viidestä askeleesta ensimmäinen on tulla kuulluksi. Läheisen on tärkeä saada kertoa tarinansa omasta näkökulmastaan, kokea tulleensa kuulluksi ja saada kokemus siitä, että hän ei ole ongelmansa kanssa yksin. Toinen askel antaa läheiselle tietoa

kyseessä olevasta riippuvuudesta tai ongelmasta. Kolmannella askeleella tunnistetaan perheessä käytössä olevia toimintamalleja ja mietitään erilaisia selviytymiskeinoja. Neljännellä askeleella selvitetään tukiverkostot. Viidennellä askeleella mietitään mahdollisia jatkotarpeita, joista erityisen hyväksi on koettu jatkaminen vertaisryhmässä. Tutkimukseen perustuvat työtavat tarjoavat laatua ja struktuuria läheisten auttamiseen, selviytymisen tukemiseen sekä sairastumisen ennalta ehkäisyyn. Viiden askelen malli voisi helpottaa ja ohjata puheeksi ottamista myös Suomessa. Tutkimukseen perustuvien toimintamallien on kuitenkin hankala rantautua Suomeen.

9.3. Asiantuntijuuden merkitys ongelmapelaajien kohtaamisessa sosiaalialalla

Johanna Järvinen-Tassopoulos, erikoistutkija, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Sosiaalialalla toimivat työntekijät kohtaavat rahapelejä ongelmallisesti pelaavia asiakkaita, mutta kaikilla ei välttämättä ole tarvittavaa asiantuntijuutta tarttua ongelmapelaamiseen. Myös asiakkaat voivat hakea ensisijaisesti apua johonkin akuuttiin konkreettiseen ongelmaan (kuten vuokratiloihin), jolloin taustalla olevasta ongelmapelaamisesta ei välttämättä tule puhuttua. Tällöin tarvitaan sosiaalialan työntekijän asiantuntijuutta asiakkaan rahapeliongelman tunnistamisessa sekä asiakkaan auttamisessa ja ohjaamisessa oikeanlaisten palvelujen äärelle.

Asiantuntijuus voidaan liittää asiantuntemuksen, tietämisen ja osaamisen käsitteisiin, mutta se on kytköksissä myös aikaan ja paikkaan sekä yksilöihin ja yhteisöihin. Asiantuntijoiden on huomioitava työssään paikallisuuden, liikkuvuuden, sitoutumisen ja sopeutumisen vaikutukset niin yksilöiden elämässä kuin yhteisöjen muodostumisessa olemassaolossa. Yhteiskuntaelämä luo jatkuvasti uusia haasteita sosiaalityölle varsinkin silloin, kun esimerkiksi perinteiden noudattamiseen kiinnitetään vähemmän huomiota, arvot kovenevat ja terveysriski (kuten koronavirus) lamauttaa työelämän.

Esiteltävä laadullinen tutkimus perustuu vuonna 2016 kerättyyn aineistoon, joka muodostuu 24 sosiaalialan ammattilaisen haastattelusta (Järvinen-Tassopoulos & Kesänen, 2020). Esityksessäni käy läpi, kuinka asiantuntijuus ongelmapelaamisesta muodostuu sosiaalialalla, minkälaisia kokemuksia haastatelluilla työntekijöillä on rahapeliongelman käsittelystä, ja kuinka asiantuntijuus muodostuu yhteistyössä muiden ammattilaisten ja asiakkaiden kanssa. Lopuksi pohdin, miten asiantuntijuutta ongelmapelaamisesta voisi lisätä sosiaalialalla, ja kuinka ongelmapelaamisen voi ottaa puheeksi, ja kuinka asiakkaan asiantuntemusta voisi hyödyntää paremmin etsiessä ratkaisuja asiakkaan elämäntilanteeseen.

9.4. Rahapelaamisen kulttuuri ja siihen liittyvät asenteet: kun apua haetaan, saadaanko sitä?

Jenna Mäkelä, rahapeliriippuvuuden kokemusasiantuntija, Porin perusturva

Kun yhteiskunnassa vallitsee rahapelaamiseen positiivisesti ja sallivasti; jopa kannustavasti suhtautuva kulttuuri, miten rahapeliriippuvainen kohdataan psykososiaalisissa palveluissa ja terveydenhuollossa? Avun hakemisen kynnyks on selkeästi madaltunut yhteiskunnallisen keskustelun myötä, mutta onko asennemuutos edennyt palveluihin? Mitä jos ammattilainen ei

sisäistä rahapeliriippuvuutta, sen mekanismeja ja pelihaittoja? Kohtaako rahapeliriippuvainen enemmän vähättelyä apua hakiessaan, kuin päihderiippuvainen?

Olen työskennellyt kohta kaksi vuotta kokoaikaisena rahapeliriippuvuuden kokemusasiantuntijana Porin psykososiaalisissa laitospalveluissa, sekä avopalveluissa (A-klinikka). Havaintojeni perusteella, suhtaudumme palveluissa edelleenkin vähätellen rahapeliriippuvuuteen ja sen aiheuttamiin haittoihin. Päihderiippuvuus hoitoon hakeutumisen syynä tuntuu tutummalta, joten tilanteissa, joissa sekä päihteet, että rahapelaaminen ovat vaikuttimina, hoidamme usein mieluummin päihderiippuvuutta. Mikä rahapeliriippuvuuden hoitamisessa on haastavaa? Kuinka paljon onnistunut hoito edellyttää ammattilaisen pohdintaa liittyen omiin asenteisiin rahapelaamisen suhteen? Kokemusasiantuntijan näkökulma aiheesta.

9.5. Palasista eteenpäin – tukea läheisille nuoren huumeiden käytön synnyttämässä kriisissä. Sovellus Viiden askeleen menetelmästä

Sanna Tanskanen, projektipäällikkö, Sininauhaliitto

Palasista eteenpäin -hankkeessa tuetaan läheisiä nuoren huumeiden käytön synnyttämässä kriisissä. Nuoren huumeiden käyttö vaikuttaa aina myös hänen läheisiinsä. Läheiset elävät erittäin kuormittavassa tilanteessa ja heillä on suurempi riski sairastua itse kuormituksen vuoksi. Läheiset eivät usein tunnista omaa avun tarvettaan, vaan keskittyvät huumeita käyttävän henkilön tilanteeseen. Huumeiden käyttöön liittyvä häpeä ja stigma vaikeuttavat osaltaan läheisten avun hakemista.

Hanke on saanut alkunsa havainnosta, että päihteiden käyttäjien läheiset jäävät usein ilman tukea palvelujärjestelmässä, vaikka päihdehuoltolakiin on kirjattuna läheisten oikeus saada palveluita avun, tuen ja hoidon tarpeen perusteella. Palveluiden yksilökeskeisyyteen tarvitaan läheiskeskeisempää näkökulmaa. Tämän lisäksi on tarve kehittää palveluiden saavutettavuutta.

Hankkeessa on kehitetty Viiden askeleen menetelmää soveltaen Palaset-malli. Palaset-malli koostuu kuudesta teemasta, jotka ovat kartoitus ja kuuntelu, kriisi ja tunteet, tiedon tarjoaminen, selviytymiskeinot, sosiaalinen tuki ja voimavarat sekä jatkotuki. Työskentely koostuu asiakastapaamisista (yksilö- ja perhetapaamiset), vertaisryhmästä ja itseapuoppaasta.

Asiakastyössä kerätyn palautteen ja kyselyiden perusteella läheisten hyvinvointi kohentui työskentelyn aikana sekä ymmärrys kriisin vaikutuksista tunteisiin ja toimintatapoihin kasvoi. Mallin aihealueita pidettiin tärkeinä oman hyvinvoinnin näkökulmasta ja osallistujat suosittelisivat työskentelyä muille läheisille. Vertaisryhmä on ollut siihen osallistuneille tärkeä osa työskentelyä. Kehittämiskohtana hankkeessa on havaittu jatkotukeen ohjaaminen. Läheisille tarjolla olevia jatkopalveluita on rajallisesti. Vertaisryhmien ohelle tarvittaisiin lisää ammatillista tukea omaan jaksamiseen.

9.6. Rahapelaajien palvelut ja palvelutarpeet koronakevään aikana Suomessa

Virve Marionneau, tohtoritutkija, Helsingin yliopisto

Rahapelaaminen aiheuttaa monitasoisia terveydellisiä, sosiaalisia ja taloudellisia ongelmia sekä rahapelaajille että näiden läheisille. Näitä haittoja pyritään ehkäisemään ja hoitamaan palvelujärjestelmällä, joka kattaa sekä kunnalliset terveys- ja sosiaalipalvelut, että kolmannen sektorin järjestöjen tekemän työn. Koronaepidemian iskiessä keväällä 2020 monet palvelut jouduttiin kuitenkin sulkemaan tai siirtämään kokonaan verkkoon. Samalla myös Veikkauksen pelipaikkojen ja pelikoneiden sulut muuttivat rahapelejä pelaavien pelitottumuksia, mikä myös osaltaan on heijastunut palvelujen tarpeisiin.

Koronakevään aikana toteutettiin peräti kolme verkkokyselyä rahapelaajien ja näiden läheisten keskuudessa (Helsingin yliopiston CEACG-tutkimuskeskus, EHYT ry sekä SOSPED). Näistä EHYT ry:n kysely oli suunnattu kaikille halukkaille vastaajille, Helsingin yliopiston kysely oli suunnattu etenkin aktiivisesti pelaaville, jotka eivät kokeneet pelaamistaan ongelmalliseksi, ja SOSPEDin kysely oli suunnattu ongelmallisesti tai peliongelmissa toipuville vastaajille. Kyselyihin vastasi yhteensä 847 vastaajaa. Jokaisessa näistä kyselyistä tiedusteltiin vastaajilta myös suhtautumista palveluiden sulkemiseen ja palvelutarpeisiin koronaepidemian aikana. EHYT ry:n kyselyssä tiedusteltiin lisäksi ehdotuksia pelihaittojen ehkäisevälle työlle.

Tässä puheenvuorossa perehdyn tämän kyselyaineiston valossa pelaajien ja näiden läheisten kokemuksiin poikkeuksellisen kevään aikana. Erityistä huomiota kiinnitän siihen, miten pelaajat ja läheiset kokevat palvelutarpeiden muuttuneen koronaepidemian ja siihen liittyvien rajoitustoimien myötä, miten mahdolliset palveluiden sulut tai siirtymiset verkkoon ovat vaikuttaneet vastaajien elämään, ja millaisia ehdotuksia pelaajilla ja näiden läheisillä on palvelujen kehittämiseksi sekä hoito-, tuki- että ehkäisevän työn osalta.

10. Julkispalveluiden digitalisaatio: Pysyvätkö kaikki mukana?

to 22.10. klo 15:00 – 16:30 ja pe 23.10. klo 9:30-11

Koordinaattorit:

Ulla Buchert
Tutkijatohtori, VTT
ulla.buchert@helsinki.fi
050-3188193

Anne Kouvonen
Professori
anne.kouvonen@helsinki.fi
050-4487113

Molemmat: Helsingin yliopisto; DigilN (STN, SA) & Ikääntymisen ja hoivan tutkimuksen huippuyksikkö (SA)

10.1. Digital choices of older migrants in the context of public services digitalisation: qualitative study

Nuriar Safarov

Keywords: digital choice, digital public services, older migrants

In the digital divide scholarship, the explanation of diverse levels of access to and use of Information and Communication Technologies (ICT) is predominantly based on the individual characteristics, demographic and structural determinants (Friemel, 2016; Robinson et al., 2015; Scheerder, van Deursen, & van Dijk, 2017). Such large-scale studies mainly view the use of ICTs and internet in general terms, accounting for ethnicity, race, migrant background as well as age among many other variables. Focusing essentially on exclusion rather than inclusion, these studies examine the barriers to digital technology, and overlook the individual abilities to overcome those barriers and how the agency impacts the technology adoption (E. Helsper, 2017; Tsatsou, 2019). This paper examines the digital technology use by the group typically considered disadvantaged in digital divides literature – older migrants. Qualitative study aims at, firstly, providing the nuanced view on the digital engagement among the older migrants, secondly, at exploring the diverse personal reasons for digital (dis)engagement from the micro-level perspective of the internet and digital technology users. It analyses personal interpretations and experiences of taking into use and using the internet, with a focus on digital public services. This paper elaborates on the concept of digital choice (Dutton, 2007) to reflect on the agentic and structural aspects of the digital engagement. It analyses the qualitative case study of older Russian-speaking migrants residing in Finland and their reasoning of different digital choices.

10.2. Asiakastietojärjestelmät sosiaalihuollon tiedolla johtamisen tueksi

Susi Salovaara YTM, nuorempi tutkija ja jatko-opiskelija, Lapin yliopisto

Sosiaalihuollon tietojärjestelmillä on keskeinen merkitys eri toimijoiden tiedollisille tarpeille. Alan ammattilaisten lisäksi johtajat, päättäjät ja tutkijat tarvitsevat luotettavaa ja hyödynnettävissä olevaa tietoa. Erityisesti tiedolla johtamiseen toivotaan tietojärjestelmiltä entistä parempaa tukea. Asiakastietojärjestelmien avulla kerättävän tiedon hyödyntämistä tuetaan lainsäädännöllä ja yhtenäistämällä tiedon keruun tapoja kansallisesti. Esitys pohjautuu tutkijan meneillään olevaan väitöstutkimukseen ja hyödyntää tietojärjestelmähankke Apotin sosiaalihuollon sovelluksen kehittämiseen liittyvän osatutkimuksen alustavia tuloksia tiedolla johtamisen näkökulmasta. Esityksessä pohditaan myös sosiaalihuollon organisaatioiden valmiuksia tietojärjestelmien hyödyntämiseen palveluiden kehittämiseksi ja digitalisaatiolla tavoiteltavien hyötyjen toteutumiseksi.

Apottia koskevan osatutkimuksen tavoitteena on kuvata sosiaalityön toimijoiden tiedollisten tarpeiden huomiointia tietojärjestelmän kehittämishankkeessa. Tutkimuksen aineisto kerättiin syksyllä 2018 fokusryhmähaastatteluilla (n=4). Haastatteluihin osallistui yhteensä 15 Apotin sosiaalihuollon sovelluksen kehittämiseen osallistunutta asiantuntijaa. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysilla.

Alustavista tutkimustuloksista ilmenee, että johtamisen näkökulma on ollut vahvasti mukana Apotin kehittämistyössä erityisesti tiedolla johtamisen näkökulmasta. Kaikesta rakenteisesti kerätystä tiedosta on Apotissa mahdollista laatia raportteja halutuilla kriteereillä. Apotin vahvuutena nähdään sosiaali- ja terveydenhuollon informaation yhdistämisen mahdollisuudet tiedolla johtamisen tueksi. Rakenteisen tiedon uskotaan mahdollistavan myös uudenlaisten tutkimusten tekemisen, esimerkiksi vaikuttavuuden ja ennustettavuuden tutkimiseksi.

Tietojärjestelmän potentiaalinen hyödyntäminen johtamisen tukena edellyttää johdolta ja esimiehiltä uudenlaista ajattelua. Monet vanhat tietojärjestelmät ovat olleet rajallisia sen suhteen, millaista tietoa on saatu päätöksenteon tueksi. Moderni tietojärjestelmä tarjoaa huomattavasti monipuolisemman valikoiman seurattavaa ja kerättävää dataa, jonka pohjalta olisi mahdollista muodostaa laadukkaampia analyyseja toiminnasta ja sen vaikutuksista. Tämä potentiaali jää kuitenkin hyödyntämättä, mikäli organisaatiolta ja johdolta puuttuu informaation hyödyntämiseen tarvittavat valmiudet

10.3. Digitaalisen kuilun kehystäminen Suomen, Ruotsin ja Tanskan digitalisaatiopolitiikassa ja toimeenpanijan legitimitetti

Tommi Hatinen

New Public Management -aallon myötä hallinnollisena trendinä ollut toimintojen hajauttaminen on uusien tehtävien ottamisen ja keskittämisen sijaan. Siirryttyämme NPM:n jälkeiseen aikaan myös kansalaisten digitaaliset taidot ovat nousseet politiikan agendalle ja viranomaisten on pitänyt ottaa hoitaakseen uusia tehtäviä. Digitaalisten taitojen kehittäminen ei ole kuitenkaan uusi toiminto yhteiskunnassa. Miten viranomaisen tulo vaikuttaa toimijakentän dynamiikkaan?

Digitaalista kuilua on tutkittu paljon eri yhteiskuntatieteellisissä tutkimussuunnissa, mutta hallintotieteellinen tutkimus ottaa usein kansalaisten valmiuden käyttöä digitaalisia palveluita

itsestäänselvyytenä. Toisen tason digitaalinen kuilu liittyy digitaitojen epäsuhtaan (van Deursen & van Dijk, 2019)

Mielenkiintoisen näkökulman viranomaisen roolin hyväksyttävyyteen digitaitojen kehittäjänä antaa kehystämisteoreettinen pohdinta. Kehystämisen työkalut ohjaavat ongelman määrittelemistä ja vaikuttavat lopulta toimeenpanoon ja siihen, mikä taho on vastuussa toimeenpanosta. Toisaalta päätöksentekijän ja toimeenpanijan kehysten välillä voi vallita epäsuhta. Toimijan ja toimien hyväksyttävyyttä voi tarkastella input-, output- ja throughput-legitimiteetin käsitteiden sekä pragmaattisen legitimiteetin näkökulmasta. Näiden teorioiden avulla voidaan tutkia virastojen legitimiteettiä digitaalisen kuilun kaventajana kehystämisestä toimeenpanoon. Tutkielmassa etsitään vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Miten digitaalisen kuilun ongelma on kehystetty verrokkimaiden digitalisaatiopolitiikassa?
- 2) Miten verrokkimaiden digitalisaatiopolitiikka eroaa a) toimijakokoonpanon ja b) päävastuullisen viranomaisen kohdalla?
- 3) Eroavatko verrokkimaiden vastuuorganisaatioiden legitimiteetit digitaalisiin kuiluihin liittyvissä tehtävissä ja jos eroavat, miksi?

Tutkielmassa hyödynnetään sekä virallista dokumentaatiota (esim. digitalisaatiostrategiat) että asiantuntijahaastatteluaineistoa. Aineistoa analysoidaan teoriaohjaavan sisältöanalyysin keinoin. Haastatteluaineisto täydentää dokumentaatioaineistoa toimeenpanoon osallistuvien tahojen näkökulmalla ja mahdollistaa kehysten vertailun kohdemaan sisällä.

Verrokkimaat sanoittavat digitaalisen kuilun ongelmaa erilaisilla tavoilla, mutta viranomaisverkostot ovat hyvin samanlaiset. Toimeenpanossa on mukana erilaisia toimijoita niin julkiselta, yksityiseltä kuin kolmannelta sektorilta ja ne muodostavat valtakunnallisen verkoston. Suomessa ja Tanskassa verkostoa koordinoi valtiollinen virasto, Ruotsissa toimitaan demokraattisin periaattein. Kaikissa maissa kuitenkin digitalisaatioviranomainen nähdään luontevimpana tahona koordinoimaan toimintaa valtakunnallisesti. Tutkimuksessa selvisi, että avoin kaksisuuntainen viestintä, strategiatyöhön osallistaminen ja alueellinen koordinaatiotaso vaikuttavat legitimiteettiin suotuisasti.

Lähteet:

van Deursen, A., & van Dijk, J. (2019). The first-level digital divide shifts from inequalities in physical access to inequalities in material access. *New Media & Society*, 21(2), 354–375. <https://doi.org/10.1177/1461444818797082>

10.4. Rikostaustaiset digitaalisten palvelujen käyttäjinä

Eeva Järveläinen, Laurea-ammattikorkeakoulu
Teemu Rantanen, Laurea-ammattikorkeakoulu

Vankiloiden digitalisointiin on kiinnitetty viime vuosina runsaasti huomiota sekä Suomessa että muualla maailmassa. Vankien digitaalisten palvelujen käyttöä on pyritty helpottamaan muun muassa sellipäätteiden ja internetin osittaiset avaamisen kautta. Taustalla on normaalisuuperiaate sekä pyrkimys helpottaa vapautuvan vangin mahdollisuutta hakeutua tarvitsemiinsa palveluihin. Viime kädessä tavoitteena on vapautuvan vangin yhteiskuntaan integroitumisen tukeminen ja uusintarikollisuuden ehkäisty.

Kansainvälisesti on tutkittu jonkin verran vankiloiden informaatioteknologiaa ja vankien käytössä olevia digitaalisia palveluita. Tutkimukset osoittavat, että vankilan palveluiden digitalisointi vaikuttaa työntekijän ja vangin välisiin vuorovaikutustapoihin, työntekijän rooleihin sekä toimintakulttuuriin (Knight & Van De Steene 2017). Toisaalta tutkimuksissa tulee esiin myös turvallisuusriskien tunnistamiseen ja arviointiin liittyvät kysymykset sekä työntekijöiden osaamiseen.

Tutkimuksessa kysymme, miten rikostaustaiset suhtautuvat digitaalisten palvelujen merkitykseen vapautumisvaiheen ”pudokkuuden” estäjänä. Lisäksi tarkastelemme, miten rikostaustaiset henkilöt suhtautuvat henkilökohtaisen asiakas-työntekijä-vuorovaikutuksen korvautumiseen digitaalisilla palveluilla. Tutkimus lähtee rikollisuudesta irrottautumista korostavasta desitanssiteoriasta. Tutkimuksen metodisena lähtökohtana ovat laadullisen asennetutkimuksen väittämämetsodi ja Billigin retorinen diskurssianalyysi. Tulosten tulkinta perustuu Goffmanin mikrososiologiseen analyysiin. Aineisto koostuu 26:sta rikostaustaisen henkilön haastattelusta. Haastateltavat edustavat kaikkia Suomen rikosseuramusalueita ja ovat kaikki vapautuneet valvotun koevapauden kautta.

Haastatteluaineisto tekee näkyväksi digitaalisiin palveluihin liittyviä jännitteisiä merkityssuhteita. Digitaaliset palvelut näyttäytyvät aineistossa sekä yhteiskuntaan integroitumista ja rikollisuudesta irrottautumista tukevinä tekijöinä että toisaalta myös syrjäyttävinä tekijöinä. Lisäksi aineisto tekee näkyväksi digitaalisten palvelujen ja kasvokkaisen kohtaamisen dilemmaattisen suhteen sekä henkilökohtaiseen vanki-työntekijä-suhteeseen liittyvät monet merkitykset. Haastateltavat korostivat vahvasti henkilökohtaisen vuorovaikutuksen keskeisyyttä rikollisuudesta irrottautumisen kannalta, mutta toisaalta myös digitaalisuuden mahdollistavan anonyymin asioinnin etuja.

Konkreettisella tasolla haasteiksi näyttää muodostuvan erityisesti rikostaustaisten osaamisen puutteet sekä palvelujen saavutettavuuden haasteet vankiloissa ja vapautumisen jälkeen. Esiin nousee myös vankilakulttuuriin liittyvät tekijät, jotka voivat joko tukea tai ehkäistä digitaalisten palvelujen käyttöä.

10.5. Oireraportointi digikytketyn syöpäpotilaan työnä

Inka Laisi

Syövän ennaltaehkäisyyn, hoitamiseen ja hoitojen toteuttamiseen kehitetään jatkuvasti uusia menetelmiä. Terveystieteiden kehityksen avulla ja potilailta kerätyn tiedon avulla pyritään tarjoamaan yksilöllistä hoitoa. Potilaita kannustetaan omahoitoon. Syöpäpotilaan digitaalisen oireraportoinnin välineen Noonan avulla ennaltaehkäisevien ongelmien, säästävän henkilökunnan aikaa ja säilyttävän potilaiden turvallisuudentunteen helpon yhteydenpidon avulla. Noonan avulla digikytketty potilas tuottaa sairaudestaan tietoa, joka kiinnostaa toimijoita niin syöpätutkimuksen

kuin kaupallisen lääkekehityksenkin piirissä. Graduni tavoitteena oli selvittää, millaisia merkityksiä Noonan eri käyttäjät sille antavat ja millaista työtä potilas sovelluksen kautta tekee.

Tapaustutkimuksen aineisto koostuu potilaiden kirjoituksista, hoitotyöntekijöiden haastatteluista, yrityksen markkinointimateriaaleista sekä digitaalista oireraportointia tai Noonaa käsittelevistä mediateksteistä ja dokumenteista. Lähestyn oireseurantaa osana syöpähoidon järjestämistä yhteistuotannon näkökulmasta. Abduktiivista sisällönanalyysiä on ohjannut digikytkeytyneen potilaan ja potilaan työn käsitteet.

Tutkielman tuloksina esitän, että eri toimijoiden näkemykset sovelluksesta eivät asetu saumattomasti yhteen. Syöpäpotilaan, sairaanhoitajan, lääkärin ja yrityksen edustajan rakentamat representaatiot sovellukselle ovat erilaisia. Tehokkaan tiedonkeruun representaatio onnistuu parhaiten vakuuttamaan syöpätutkimukseen osallistuvat toimijat sovelluksen hyödyllisyydestä. Julkisen sairaalan digikytkeytyneet potilaat ja sairaanhoitajat mahdollistavat tiedonkeruun, ja yksityinen yritys myy tietoa lääketeollisuudelle. Sovellus ei tuota luvattua helpotusta yhteydenpitoon kaikkien potilaiden kohdalla. Potilas osallistuu sovelluksen kautta hoitonsa järjestämiseen tekemällä luokittelu- ja raportointityötä. Hoitotyöntekijöille sovellus näyttäytyy usein kuormittavana lisätyökaluna.

Digikytkeytyneet syöpäpotilas pyrkii mahdollistamaan oman hoitonsa asettumalla hänelle tarjottuun rakentavan yhteistuottajan rooliin. Syöpähoidoissa vuorovaikutussuhde rakentuu ensisijaisesti potilaan ja sairaanhoitajan välille, ja positiivisen suhteen luominen edellyttää osapuolilta tunnetyön tekemistä. Sovelluksella pyritään korvaamaan tunnetyötä. Noonalle asetettu pyrkimys rakentaa kumppanuutta hoitoyksikön ja potilaan välillä epäonnistuu. Noonan on fyysisten oireiden raportointiin ja tietopankin kokoamiseen tarkoitettu digitaalinen työkalu, jonka katson tuottavan hyötyä enemmän markkinatoimijoille kuin hoitojärjestelmälle.

10.6. Digitaitojen nollataso – ketkä eivät mahdu viitekehikseen ja miten kuilu kurotaan umpeen?

Minna Piirainen

Tommi Hatinen

Digitaalisen tuen tarve mielletään usein vanhuksia koskeväksi ongelmaksi. Todellisuudessa kaikista ikäryhmistä löytyy heikkoja digitaitoja ja tarvetta avulle palveluiden ja laitteiden käytössä. Ymmärrys digituen tarpeesta Suomessa perustuu kuitenkin arvioille ja itse tarpeen sisältökin kaipaa systemaattista tarkastelua.

Teoreettisesti tutkimuslöydöksiä voidaan pyrkiä ymmärtämään digitaalisen kuilun tutkimuksen kautta. Van Deursen ja van Dijk jaottelevat digitaalisen kuilun kolmeen tasoon: 1. fyysinen, 2. taitoihin perustuva 3. hyötyihin perustuva. (Van deursen & van Dijk, 2019) Aihetta tutkitaan taajaan myös eri tieteenalojen ja kohderyhmien näkökulmasta: esimerkiksi Helsper ja van Deursen ovat tutkineet internetin käyttämättömyyden syitä alankomaalaisten senioreiden keskuudesta. Heidän johtopäätöksensä on, että kohderyhmän heterogeenisyys on otettava huomioon

intervention suunnittelussa. He myös ehdottavat, että asiaa olisi syytä tutkia muissa sosiokulttuurisissa konteksteissa. (Helsper & van Deursen, 2015)

Digitaitoja voi arvioida esimerkiksi yleiseurooppalaisella DigComp-viitekehysellä sekä siitä johdetulla, pelkistetyillä DiKATA-hankkeen digitaitotasoilla. Näitä ei kuitenkaan toistaiseksi ole juurikaan käytetty (akateemisen) tutkimuksen pohjana, ainakaan Suomessa.

Yllämainittujen viitekehysten lähtökohtana on perustaso, jolla kansalainen käyttää jo digitaalisia laitteita ja palveluita alkeellisesti. Osana tarpeenkartoitusprojektia haluamme myös selvittää mikä on viitekehysten ulkopuolelle jäävä ns. nollataso, ja mikä tätä ryhmää määrittää.

Aineisto kerättiin puhelinhaastatteluna (N=1053). Kyselyssä vastaaja arvioi pääosin monivalintakysymysten avulla omien digitaitojensa tasoa. Avovastauksin selvitettiin, miksi vastaaja ei käytä digipalveluita ja miksi hänen puolestaan asioidaan. Lisäksi selvitettiin taustamuuttujat.

Aiempaan tutkimukseen perustuen oletettiin, että nollatasolle itsensä kyselyssä sijoittavien syyt vähäiseen käyttöön ovat ennen kaikkea luonteeltaan psykologisia ja asenteellisia (Helsper & van Deursen, 2015). Tulokset tukevat oletamaa. Myös viitteitä ensimmäisen tason digitaaliseen kuiluun (Physical access, Material access) on havaittavissa. (Van Deursen & Van Dijk, 2019)

Aineiston tarkemman analyysin perusteella voidaan tunnistaa digitaitojen nollatasoa määritteleviä tekijöitä Suomessa, mikä mahdollistaa nollatasoon johtaviin tekijöihin sekä kohderyhmän digitaitojen parantamiseen sopiviin keinoihin pureutuvan tutkimuksen.

Lähteet:

van Deursen, A., & van Dijk, J. (2019). The first-level digital divide shifts from inequalities in physical access to inequalities in material access. *New Media & Society*, 21(2), 354–375. <https://doi.org/10.1177/1461444818797082>

van Deursen, A., & Helsper, E. (2015). A nuanced understanding of Internet use and non-use among the elderly. *European Journal of Communication*, 30(2), 171–187. <https://doi.org/10.1177/0267323115578059>

11. Haavoittuneen arjen politiikat

Koordinaattorit:

Suvi Holmberg, yliopisto-opettaja (sosiaalityö), Tampereen yliopisto, suvi.holmberg@tuni.fi
Marjaana, Jones, yliopisto-opettaja (kansanterveystiede), Tampereen yliopisto, marjaana.jones@tuni.fi

11.1. Omaishoitajat, väkivalta ja haavoittuneen arjen politisoiminen

Liina Sointu, Tampereen yliopisto, liina.sointu@tuni.fi

Hoivaa ja väkivaltaa ajatellaan usein toisilleen vastakkaisina maailmoina. Tutkimuksista kuitenkin tiedetään, että esimerkiksi omaishoivatilanteissa esiintyy väkivaltaa. Julkisessa hoivapolitiikassa tämä on toistaiseksi sivuutettu: omaishoidon tukeen ei kuulu systemaattista toimintamallia väkivallan tunnistamiseksi ja siihen puuttumiseksi. Kansalaisyhteiskunnan toimijat sen sijaan ovat viime vuosina tarttuneet aiheeseen pyrkien lisäämään tietoisuutta siitä niin omaishoitajien ja heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten keskuudessa kuin yhteiskunnassa yleisemminkin.

Pohdin esityksessäni väkivallan ilmenemistä omaishoivan arjessa käynnissä olevaan tutkimukseeni perustuen. Tutkimus ja sen aineistonkeruu ovat vielä kesken, joten havaintoni ovat alustavia. Haastattelupyynnössä etsin haastateltaviksi omaishoitajia, jotka kokevat arjessaan hoivaan liittyviä vaikeita tilanteita ja tunteita. Tällä hetkellä koossa on kahdeksan haastattelua. Niiden valossa tarkastelen, miten väkivalta ja uhkaavat tilanteet tulevat esiin omaishoitajien kertomana. Alustavasti voi todeta, että väkivalta osoittautui haastatteluissa – odotetusti – vaikeaksi lähestyä, mutta tuli samalla esiin yllättävänkin monimuotoisesti: omaishoitajan huolena omista tunteista ja toiminnasta suhteessa hoivan tarvitsijaan; muistona aiemmin koetusta parisuhdeväkivallasta sekä pelkona hoivan tarvitsijan tai jonkun toisen perheenjäsenen vahingoittavasta tai väkivaltaisesta toiminnasta.

Tulkitsen väkivallasta ja uhkaavista tilanteista kertomisen yhtäältä kytkeytyvän väkivallan politisoitumiseen ruohonjuuritason kansalaistoiminnassa. Toisaalta kertominen itsessään on poliittinen teko tehdessään näkyväksi arkaluontoisen aiheen. Pohdin esityksessäni myös tutkijan roolia, vastuuta ja etiikkaa haavoittuneen arjen tutkimisessa – ja politisoimisessa, sillä siihenkin tutkija väistämättä osallistuu.

11.2. Miten rakentuu liikkumisrajoitteisten ikääntyneiden arkinen palvelubussimatka? Yhteistuottamista ja neuvotteluja eri toimijoiden kesken

Henna Luoma-Halkola, väitöskirjatutkija, Tampereen yliopisto, henna.luoma-halkola@tuni.fi

Esitelmä pohjautuu keskeneräiseen artikkelikäsitelmään, jossa tutkimme miten liikkumisrajoitteiset ikääntyneet tekevät tavanomaisen palvelubussimatkan paikalliseen

ostoskeskukseen, jossa he hoitavat asioitaan ja tapaavat ihmisiä. Tutkimus pohjautuu yhteisiin palvelubussimatkoihin ja haastatteluihin 12 ikäänntyneen kanssa, jotka ovat käyttäneet palvelubussia säännöllisesti useita vuosia. Palvelubussi tarjoaa ovelta ovelle- kuljetusta henkilöille, joilla on vaikeuksia käyttää tavallista julkista liikennettä. Bussissa saa apua kyytiin noustessa ja lähtiessä ja tarvittaessa esimerkiksi kaappaostokset kannetaan rappuun asti. Palvelubussi oli monelle osallistujalle elintärkeä palvelu, joka mahdollisti itsenäisen arjen ja pääsyn ihmisten ja paikkojen pariin. Hyödyntämällä toimijaverkkoteoriaa tarkastelemme miten nämä arkiset palvelubussimatkat rakentuvat ihmis- ja ei-ihmistoimijoiden välisessä vuorovaikutuksessa ja miten ikäänntyneet toimivat osana palvelubussitoimijaverkkoa ja myös vaikuttavat siihen.

Tutkimus tekee näkyväksi, kuinka arkinen palvelubussimatka ostoskeskukseen ei ole pelkkä matka paikasta toiseen, vaan myös tärkeä sosiaalinen tapahtuma. Näennäisesti yksinkertainen palvelu sisältää monenlaista vuorovaikutusta ja neuvotteluja matkustajien, kuskin, muiden ihmisten, asioiden ja esineiden välillä, ja

edellyttää palvelun käyttäjiltä monenlaista osaamista, tietoa ja kyvykkyyttä. Tutkimuksemme osallistujia voi luonnehtia palvelubussin asiantuntijoiksi, sillä heillä oli useiden vuosien varrella karttunutta virallista ja hiljaista tietämystä palvelubussin toimintaperiaatteista ja heidän naapurustostaan, jonka avulla he ennakoivat ja ratkaisivat bussimatkoihinsa liittyviä haasteita. He myös vaikuttivat palvelubussitoimijaverkkoon omalla toiminnallaan, esimerkiksi pyrkiessään edistämään taloyhtiöidensä sisäänkäyntien esteettömyyttä tai kamppaillessaan oikeudestaan kauppakeskuksen penkkeihin, joilla he odottavat palvelubussia. Ehdotammekin, että palvelubussin käyttäjät tulisi nähdä aktiivisina toimijoina, joiden näkemyksiä ja kokemuksia tulisi hyödyntää palvelun kehittämisessä.

11.3. Yhteisöllinen ikäasuminen sujuvan ja turvallisen arjen mahdollistajana?

*Paula Vasara, YTT, Ikäänntymisen ja hoivan tutkimuksen huippuyksikkö, Jyväskylän yliopisto
paula.vasara@jyu.fi*

Arjen politiikka on täynnä suurempia ja pienempiä tekoja, jotka usein kumpuavat henkilökohtaisista kokemuksista siitä, että asioiden pitäisi olla jotenkin toisin. Ikäänntyvien aloitteista rakentuneita yhteisöllisen asumisen ratkaisuja voidaan politiikan näkökulmasta tarkastella vastareaktioina vallitsevalle paikoillaan vanhenemisen politiikkasuositukselle, jonka koetaan epäonnistuneen tehtävässään turvata hyvä ja turvallinen vanhuus kaikille.

Nykyiset uusliberalistiset markkinoistumisen, yksityistymisen ja refamilisaation kehityskulut yhdistettynä niukkuutta korostavaan hoiva- ja ikäpolitiikkaan ovat luoneet tilanteen, jossa oma tai läheisen mahdollisuus saada riittävää apua ja tukea voi näyttäytyä epävarmana. Tässä tilanteessa on alettu pohtia uudenlaisia tapoja järjestää tarvittavaa apua, tukea ja turvaa elämän loppupuoliskolle.

Käytännössä yhteisöllisyyteen panostava senioriasuminen on monellakin tapaa ”välissä”, muovautumisen ja kehittymisen tilassa. Ensinnäkin se voidaan luokitella osaksi nykyisin niin trendikkään mutta määrittelyltään kovin epämääräisen välimuotoisen asumisen kategoriaa. Se vastaa vaateeseen ikäänntyneen omasta ennakkoinnista ja varautumisesta, mutta samalla haastaa

järjestelmää etsimällä uudenlaisia kollektiivisia asukaslähtöisiä ratkaisuja ikääntyneiden turvattomuuden ja riittämättömien palvelujen saamisen kokemuksiin.

Lisäksi se ottaa tuoreella tavalla osaa keskusteluun ikäspesifeistä tarpeista, joita on niukkuuden politiikan aikana sote-palveluissa tarkasteltu lähinnä välttämättömyyspuheen kautta. Näkökulma eriarvoisuuden politiikkaan on myös läsnä: valinnanvapautta ja kuluttajuutta korostava retoriikka on helposti jättänyt marginaaliin heidät, jotka ovat haavoittuvammassa asemassa tiedollisten ja taloudellisten resurssien niukkuuden vuoksi.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen yksin asuvien yli 55-vuotiaiden kertomuksia asumiskokemuksesta uudessa yhteisöllisyyttä painottavassa senioritalossa, jonka rakennuttajana on toiminut voittoa tavoittelematon yhdistys. Erityisen kiinnostukseni kohteena tässä paperissa ovat senioriasumiseen liittyvät odotukset: millaisiin tarpeisiin asukkaat kertovat odottaneensa yhteisöllisen asumisen vastaavan, millaisia yhteisöön pohjaavia ratkaisuja asumisessa on jo rakentunut arjen sujuvuuden turvaamiseksi ja millaisena ne näyttävät yksilön näkökulmasta.

11.4. Kansalaisten osallisuus terveydenhuollon menetelmien arvioinnissa

Mirjami Tran Minh, tohtorikoulutettava, Helsingin yliopisto, mirjami.tranminh@syopapotilaat.fi

Terveydenhuollon priorisointikeskustelu on Suomessa hyvin ajankohtaista. Terveydenhuollon resurssit ovat rajallisia, ja uudet hoidot usein hyvin kalliita. Lääkehoitojen kehittymisen myötä moni elää esimerkiksi kroonisen syövän ja sen hoitojen kanssa vuosia. Tarvitsemme tietoa siitä, mikä on hoitojen vaikutus sairastuneiden ja heidän läheistensä elämänlaatuun, sekä siitä miten resurssija kannattaa terveydenhuollossa kohdentaa niin, että hoito olisi mahdollisimman vaikuttavaa.

Kansalaisten osallisuus terveystalveluiden kehittämisessä on yleistynyt viimeisen viiden vuoden aikana huomattavasti. Sairaaloihin on perustettu asiakasraateja tai potilasfoorumeita, joiden roolina on kehittää sairaalan toimintaa sekä organisaation näkökulmasta vastata kansainvälisten akkreditoitijärjestelmien laatuvaatimuksiin. Myös perusterveydenhuollossa kokemustoimijoiden rooli on vahvistunut.

Kansalaisten rooli terveydenhuollon menetelmien arvioinnissa (HTA) on Suomessa kuitenkin ollut viime vuosiin saakka suhteellisen vähäistä. Kansalaiset tai järjestöt voivat kommentoida Palveluvalikoimaneuvosto Palkon suosituluonnoksia Ota kantaa -palvelussa, ja potilasjärjestöjen on mahdollista toimittaa potilasjärjestölausuntoja Lääkkeiden hintalautakunnalle Hilalle.

Ota kantaa -sivujen mukaan lääkehoitoja koskeviin suosituluonnoksiin on tullut yleisimmin 0-3 vastausta. Vähäinen osallistuminen HTA-prosesseihin heijastuu myös kansalaisten tiedon tasossa. Toteuttamamme kyselytutkimuksen mukaan kansalaisten itse arvioima tiedon taso terveydenhuollon menetelmien arviointiin liittyen on hyvin matala. Kyselyn perusteella (n=503, vastaajien ikä 16-64 vuotta) vain 8 % kansalaisista koki, että heillä on hyvät tiedot terveydenhuollon menetelmien arvioinnista, lääkehoitojen kustannusvaikuttavuudesta ja lääkkeiden sääntelystä. Kliinisiin tutkimuksiin liittyen tietonsa koki hyväksi 12 % vastaajista.

Jotta kansalaiset voivat olla mukana uusien hoitojen ja niiden käyttöönoton arvioinnissa sekä ottaa kantaa heitä koskevaan päätöksentekoon, käsitteiden ja vaikuttamisen kanavien tulisi olla heille tuttuja. Tutkimukseni seuraavassa vaiheessa kartoitan potilasjärjestöjen ja viranomaisten

kokemuksia kansalaisten ja potilaiden osallisuudesta suomalaisessa terveydenhuollon menetelmien arvioinnissa sekä osallisuuden toteutumista rajoittavia ja mahdollistavista tekijöitä.

11.5. Syöpään sairastumisen arjen poliittisuus

Suvi Holmberg, yliopistonlehtori, Tampereen yliopisto, suvi.holmberg@tuni.fi

Mitä tekemistä syöpään sairastumisen arjella on poliittisuuden kanssa? Eläessään arkeaan sairaalan ulkopuolella ihmiset harvemmin ajattelevat päivittäistä toimintaansa kovin poliittiseksi. Kuitenkin toukokuussa 2020 tarkastetun rinta- ja eturauhassyöpään sairastumisen arkea käsittelevän väitöstutkimukseni mukaan, usein varsin yksityiseksi mielletty elämä syöpää sairastumisen kanssa muodostuu sairaalan ovien ulkopuolella vahvan poliittiseksi. Tutkimukseni todentaa, kuinka arjen poliittisuus yhteen kietoutuu yhteiskuntapoliittisten kysymysten kanssa, mutta ei rajoitu niihin. Yhteiskuntapolitiikka ja sairausarki törmäävät usein yhteen, kun esimerkiksi sosiaalipoliittiset säännökset eivät katakaan sairausarjessa ilmeneviä tarpeita. Silti samankaltaisia yhteentörmäyksiä voi tapahtua myös ”yksityisemmän” arjen tasolla, kuten päivittäisissä vuorovaikutustilanteissa omassa kodissa.

Esityksessä tarkastelen sairausarjen poliittisuutta poliittisen toimijuuden käsitteen sekä arjesta välitettävien poliittisten viestien avulla. Havainnollistan, kuinka poliittinen toimijuus tulee arjen tasolla näkyväksi ja tihkuu ”yksityisen” arjen rajojen yli heijastuen yhteiskuntaan. Rinta- ja eturauhassyöpään sairastuneet eivät jää arjessaan rakentuvissa yhteentörmäyksissä passiivisten toimijoiden asemaan vaan reagoivat niihin ja muihin itseensä kohdistuviin vaatimuksiin monin sekä hiljaisin että äänekkäin tavoin. Esityksessäni pohdin myös, mitä tästä kaikesta seuraa.

12. Hoivaa nyt ja tulevaisuudessa: miten, kenelle ja millä perusteilla?

to 22.10. klo 15:00 – 16:30 ja 16:45 – 18:30

Koordinaattorit:

Lina Van Aerschot, lina.vanaerschot@jyu.fi

Emilia Leinonen, emilia.a.leinonen@jyu.fi

Ikääntymisen ja hoivan tutkimuksen huippuyksikkö (CoEAgeCare), Jyväskylän yliopisto

12.1. Teknologia luottamuksen muokkaajana hoivatyön systeemissä: Kotihoidon työntekijöiden kokemukset teknologian käytöstä työssään

Joonas Karhinen (joonas.p.karhinen@jyu.fi), tohtorikoulutettava, Ikääntymisen ja hoivan tutkimuksen huippuyksikkö, Jyväskylän yliopisto

Digitalisaatio ja erilaisten teknologioiden käyttöönotto on edennyt vauhdilla vanhuspalveluissa ja hoivatyön alalla etenkin kuluneen vuosikymmenen aikana. Digitalisaation hyödyntämistä vanhuspalveluissa painotetaan yhä vahvemmin, mikä on ilmennyt myös virallisissa suosituksissa ja linjauksissa. Vanhuspalvelupolitiikassa on viime vuosina korostunut asiakkaan kotona asuminen ja kotiin vietävä hoito muun muassa teknologian avulla. Digitalisaatiolla pyritään vastaamaan alan haastaviin ongelmiin, kuten resurssien riittämättömyyteen ja asiakasmäärien kasvuun.

Teknologioiden käytöstä on tullut hoivatyöntekijöille päivittäistä arkea ja uusia teknologisia välineitä ja järjestelmiä otetaan käyttöön yhä enemmän ja laaja-alaisemmin. Tämä kehitys on vaikuttanut merkittävästi hoivatyöntekijöiden asemaan ja työn toteutukseen. Digitalisaatio muuttaa työtehtävien sisältöä ja myös hoivan toteutuksen luonnetta erilaisin seurauksin niin työntekijän kuin asiakkaan kannalta. Tutkimus aihepiiristä on lisääntynyt viime vuosina ja mielenkiinto on kasvanut, mutta kotihoitoa koskeva tutkimus digitalisaation osalta on ollut vielä melko vähäistä.

Esitykseni pohjautuu väitöskirjatyöni artikkeliluonnokseen hoivatyön digitalisaatiosta. Tutkimuksessani tarkastelen kotihoidon työntekijöiden luottamuksen kokemusta hoivajärjestelmän sisällä ja miten eri teknologiat vaikuttavat tähän kokemukseen. Aineistona käytän Jyväskylän yliopiston vuoden 2019 ”Vanhustyö ja teknologia”-kyselyn avovastauksia teknologian käytön herättämistä tunteista ja kokemuksista kotihoidon osalta (N=570), joita analysoin sisällönanalyysin menetelmin. Hyödynnän tutkimuksessa Niklas Luhmannin systeemiteorian näkökulmaa hoivasta sosiaalisena systeeminä sekä luhmannilaista tulkintaa luottamuksesta osana systeemin kommunikaatiota.

Alustavien tulosten perusteella teknologian koetut vaikutukset ja merkitykset hoivatyön kannalta ovat moninaiset ja ristiriitaiset. Näiden voidaan katsoa vaikuttavan luottamuksen muodostumiseen niin asiakassuhteessa kuin myös työorganisaatiota ja edelleen hoivajärjestelmää kohtaan. Luottamuksella on merkityksellinen rooli laadukkaan hoivan toteutumisessa ja hoivajärjestelmän legitimitetin kannalta, joihin digitalisaatio osaltaan vaikuttaa.

12.2. Valinnanvapauden merkitykset vanhushoivapolitiikka-asiakirjoissa kolmessa pohjoismaisessa kaupungissa

Olli Karsio, Tampereen yliopisto (olli.karsio@tuni.fi);

Elin Peterson, Stockholm University;

Lea Graff, The Danish Center for Social Science Research

Pohjoismainen vanhushoivapolitiikka perustuu universalismin ideaaliin. Palvelut ovat julkisesti rahoitettuja, pääosin julkisen sektorin tuottamia, korkealaatuisia ja saatavilla tarpeen mukaan riippumatta kansalaisen varallisuudesta. Tätä taustaa vasten vanhushoivapolitiikkaa on markkinoistettu Pohjoismaissa viimeiset 30 vuotta. Yksi keskeinen trendi on ollut palvelunkäyttäjien valinnanvapauden lisääminen kansallisesti ja kansainvälisesti.

Tässä tutkimuksessa kysytään, miten valinnanvapaus esitetään ja kehystetään kolmen pohjoismaisen kaupungin vanhushoivapolitiikkaa käsittelevissä politiikka-asiakirjoissa. Tutkimuksen aineisto koostuu noin 30:sta Kööpenhaminan, Tukholman ja Tampereen vanhushoivapolitiikka-asiakirjasta vuosilta 2009-2019. Kysymme myös millaisia normeja ja trendejä paikalliset valinnanvapautta käsittelevät hoivapolitiikat vahvistavat ja korostavat.

Vertailevan politiikka-asiakirja-analyysin perusteella valinnanvapaus esitetään tutkimuskaupunkien vanhushoivapolitiikoissa 1) palveluntuottajan valintana, 2) mahdollisuutena vaikuttaa hoivapolitiikan sisältöön ja hoivaajaan, sekä 3) vapauten hankkia palveluita yksityisellä rahalla yksityisiltä markkinoilta. Kööpenhaminan ja Tukholman vanhushoivapolitiikassa valinnanvapautta edistetään pääasiallisesti julkisesti rahoitetun järjestelmän sisällä. Tampereen politiikka-asiakirjoissa yksityisesti rahoitetuille vanhushoivapolitiikoille yksityisillä hoivapolitiikamarkkinoilla kehystetään huomattavasti merkittävämpää roolia kuin Tukholmassa ja Kööpenhaminassa.

12.3. Hoivaa työllistämiprojektissa – projektihoivan arkikäytännöt

Iiris Lehto, Itä-Suomen yliopisto, iiris.lehto@uef.fi

Tarkastelen tässä esitelmässä projektihoivaa. Kyseessä on hoivan järjestämistapa, jossa tietyistä hoivan osa-alueista ovat vastuussa esimerkiksi työllisyysprojektit ja muut lyhytkestoiset toimijat ja joissa työntekijöillä ei usein ole aiempaa hoiva-alan koulutusta tai työkokemusta. Näin projektihoiva asettuu sekä hoivapolitiikan että työllisyyspolitiikan risteyskohtaan. Kysynkin: Millaisia projektihoivan arkikäytännöt ovat, kun hoivaa toteutetaan työllisyys- ja hoivapolitiikan risteyskohdassa?

Tutkimuskohteena on keskisuudessa itäsuomalaisessa kunnassa sijaitseva työllisyyspoliittisella avustuksella rahoitettu Hoivatyöprojekti (pseudonyymi). Tutkimuskohde on yksi kotihoitoa täydentävistä ja korvaavista paikallistason tukipalveluista julkisen sektorin palvelujärjestelmässä.

Palkkatuella työllistettyjen työntekijöiden työtehtäviin kuuluvat muun muassa kodin ylläpitösiivous, juttuseurustelu, puiden kantaminen, nurmikon leikkuu, lumenluonti ja asiointiapu. Projektiin työllistetyillä on projektissa kaksoisrooli. He vastaavat vanhusrasitteiden arkisesta avusta ja hoivasta eli toimivat työntekijä-hoivaajina. He ovat myös itse projektin asiakkaita, työntekijä-

asiakkaita, joiden on samaan aikaan haettava avoimia työpaikkoja. Projektin palveluja voivat ostaa esimerkiksi vähävaraiset vanhusasiakkaat.

Seurasin väitöstutkimuksessani projektihoivan arkea vuosina 2012–2014 etnografisin menetelmin vanhusasiakkaiden kodeissa. Työntekijät tekivät kodeissa samanaikaisesti työtehtäviään. Vanhuksille työntekijöiden tekemä työ oli tärkeää, mutta virallisissa tuloksissa tämä työ ei näy. Tällainen käytäntö uusintaa ja ylläpitää hoivan yhteiskunnallista näkymättömyyttä. Työntekijöillä on kuitenkin käytössään resurssi, joka usein virallisilta hoivatyöntekijöiltä puuttuu: aika.

12.4. Läheisavun tulevaisuus: Miten sukulaisuuteen perustuvat auttamissuhteet tulevat kehittymään?

Pekka Seppälä

Tutkimusongelman rajaukset

Mikä saa ihmiset auttamaan vaikeassa tilanteessa olevia läheisiään, erityisesti vanhuksia? Jos ajatellaan auttaja-autettava suhdetta (dyadisena) sukulaisuutena, miltä läheisapu tulee näyttämään auttajan näkökulmasta tulevaisuudessa?

Läheisapu (Vilkko et al., 2014) on monin verroin laajempaa kuin omaishoito. Kotona hoito kasvaa vääjäämättä ja siihen tarvitaan läheisapua. Läheisapu on ollut hyvin merkittävää silloin kun sosiaalipolitiikka oli lapsenkengissä (Hiilamo 2006), ja sen tarve on nykyisinkin tunnustettu. Kun väestörakenne muuttuu, ja kun kulttuuri muuttuu, auttajien puolella voi tapahtua isojakin muutoksia. Mitähän ne voisivat olla?

Tähän voi nostaa esiin erilaisia tekijöitä kuten auttajan osoittama välittäminen (vs. suhteen etäisyys, konfliktit), velvollisuudentunne (vs. vetoaminen julkisiin palveluihin, muihin auttaviin sukulaisiin), taloudellinen hyöty (vs. epäitsekkyys), resurssit (vs. kiire tai auttajan köyhyys). Nämä voi nähdä toimijanäkökulmasta henkilökohtaisina valintoina mutta pidemmällä aikavälillä läheisavun muutokset ne voi nähdä myös yhteiskunnallisina muutoksina. Asiaa mutkistaa se, että läheisapu voi muuttua yhtenäisesti, polarisoituen tai monimuotoistuen.

Huomioita ja ajattelun haastamista

Tämä tutkimus lähtee sosiaalipolitiikan keskeisestä reunaehdosta: miten taloudelliset sukulaisuussuhteet tukevat hoivatyötä? Miten paljon hoivaa ja tukea sukulaiset antavat virallisen omaishoidon ulkopuolella? Ketkä sitä antavat vanhuksille?

Viimeisen sadan vuoden aikana sukulaisuussuhteet ovat muuttuneet horisontaalisista kohti vertikaalisia – ihmiset elävät pidempään ja suhteet lapsien lisäksi lastenlapsiin (ja jopa neljänteen sukupolveen) ovat nousseet entistä tärkeämmiksi samalla kun sisarusten ja serkkujen merkitys on vähentynyt. Monet vanhuksat auttavat itse taloudellisesti yhä enemmän nuorempia sukupolvia ja monin tavoin muita vanhuksia. Vanhojen ihmisten ryhmä jakaantuu entistä selvemmin 'kolmanteen ikään' (seniorit, virkeät vanhuksat) ja 'auttaviin' (sairaata, pääosin hyvin vanhat).

Nykytilanne läheisavussa ja suvun auttamissuhteissa on melko hyvin kartoitettu (ks esim GenTrans tutkimus). Läheisapu toimii melko hyvin osalle apua tarvitsevia. Kiinnitänkin huomion niihin avun tarvitsijoihin, joiden auttajat ovat ehkä hieman haluttomampia antamaan apua. Katson tulevaisuuteen: Mitä on läheisapu vuonna 2040?

Tulevaisuuteen voi rakentaa hyvinkin erilaisia potentiaalisia kehityskulkuja ja kysymyksiä liittyen auttajiin:

- Jos osa nuorista ei halua perustaa lapsiperheitä vaan rakentavat sen sijaan henkilökohtaisia 'projekteja' (treenisalilla, työpaikalla), mihin paikkaan asettuu läheisapu heidän elämässään?
- Jos nuoret ja keski-ikäiset ihmiset näkevät tarvetta läheisavun antamiselle, ovatko he valmiita toimimaan tukihenkilönä myös sukulaisuudella mitattuna etäiselle henkilölle (setä, isotäti, ystävän tytär)?
- Kun vanhusten määrä kasvaa, kuinka tärkeää roolia näyttelee vanhusten keskinäinen läheisapu ja kuinka siinä avussa vanha auttaja painottaa sukulaisuussuhdetta (läheinen, etäinen, fiktiivinen sukulaisuussuhde, tai ei sukulaisuutta vaan institutionaalisesti välitetty vapaaehtoistyö)?
- Tekevätkö läheisauttajat pesäeron apua tarvitseviin vanhuksiinsa, jos nämä ovat käyttäneet rahansa 'itsekkäästi' omiin henkilökohtaisiin projekteihinsa virkeiden seniorivuosien aikana?
- Voiko hyvätuloinen sukulainen palkata maahanmuuttajan (epämääräisin ehdoin) pysyväksi auttajaksi, asumaan vanhuksen kotona?
- Voiko läheisapua tarjota tulevaisuudessa robotiikka keinoin jossain avustavissa tehtävissä? Voiko sukulaiset ostaa automatisoidun avustajan ja opettaa sen tekoälyn avulla muistamaan lähisuvun keskustelunaiheet, toisen laittamaan ruokaa vanhuksen reseptein ja kolmannen antamaan tukea kävelemisessä?
- Tarjoaako läheisapu keinoja auttaa vanhuksia kohtaamaan virtuaalisen todellisuuden ympäristöjä – kun virtuaalimaailman ja somen avatteret ja somekontaktit korvaavat enenevässä määrin suvun vanhojen ihmisten sosiaalisena viitekehystenä?
- Tuleeko kynnys omaishoidon tukeen laskemaan ja/tai tuki perustumaan digitaaliseen valvontaan ja yksittäisiin suoritteisiin (minipalveluseteleihin)?
- Lisääntykö tulevaisuudessa sellaiset henkilöt, jotka näkevät kotieläimen perheenään ja muut tukea tarvitsevat sukulaiset vain etäisenä kohinana.
- Kasvaako vanhusten ryhmä, joilla ei ole ketään läheisauttajaa, koska ei kerta kaikkiaan ole läheisiä tai suhteet on katkottu?
- Jos eläkkeet ja sosiaaliturva jostain syystä romahtavat, millainen ideologinen suuntaus voi nousta yhteiskunnassa esiin vahvistamaan familiarismia?

Viime vuosien tiedot eivät näytä kovin selvää trendiä läheisavun vähenemisestä mutta tulevaisuus voi silti olla aivan erilainen pelikenttä. Session ideana on haastaa osallistujat esittämään radikaaleja, utopistisia tai nihilistisiä skenaarioita läheisavun tulevaisuudesta – ja niiden sosiaalipoliittisista vaikutuksista.

Tutkimuksen puitteet

Pekka Seppälä (dosentti HY, TY) on antropologi, joka tekee vertailevaa tutkimusta taloudellisista sukulaisuussuhteista hyödyntäen tulevaisuudentutkimuksen menetelmiä. Läheisapu on merkittävä

tekijä köyhyyden vähentämisessä. Läheisavun tulevaisuudesta on hyvin vähän tutkimusta, vaikka se on muuttunut viime sukupolven aikana ja muutos tulee varmasti jatkumaan. Iso kysymys on individualismi vs. uudet solidaarisuuden muodot (Beck, Bauman). Kun sukulaisuuden ja ystävyksien rinnalle nostetaan some ja virtuaalinen todellisuus, sosiaalinen kenttä alkaa näyttää radikaalisti erilaiselta. Silloin 'arkaaiset' ja livenä harrastettavat sukulaisuussuhteet (perinteinen läheisapu) tulevat olemaan yksi palanen isompaa suhdevalintojen kokonaisuutta. Tulevaisuudentutkimuksen menetelmin – asiantuntijoiden delphoi, eSurvey, skenaariomenetelmä – on mahdollista haastaa yksinkertaisia asioita viltin ajatuksin.

Yllä esitetty kuvaus on siis osa isompaa tutkimusteemaa: taloudellisten sukulaisuussuhteiden tulevaisuus. Jos olet kiinnostunut teemasta, katso sivustoa <https://www.kinship-study.net/> ja sivua https://www.kinship-study.net/?page_id=206 ja ota yhteyttä (pekka.seppala@hotmail.com).

12.5. Omaishoitotyön ja ansiotyön sujuvan yhteensovittamisen viitekehys

Miika Kataja, projektipäällikkö, Omaishoitajaliitto ry

Hoivan tarve, erityisesti ikääntyneiden keskuudessa, kasvaa nopeampaa, kuin palveluita järjestetään. Laitoshoidon purkautuessa on syntynyt vahva "omaisolettama", että viime kädessä omaiset tuottaisivat puuttuvan hoivan. Yhä useammin hoivataakkaa kasaantuu myös työikäisille, jotka voivat ilman riittävää tukea ja tietoa joutua tekemään raskaita valintoja ansio- ja hoivatyön välillä tai muutoin tinkimään omasta pärjäämisestään.

Toimiva ansio- ja hoivatyön yhteensovittaminen edistää omaishoitajan suoriutumista molemmissa. Omaishoitajaliiton Rahkeet riittämään – ikääntyviä läheisiään hoitavien työikäisten omaishoitajien tukihanke pyrkii osaltaan vaikuttamaan siihen, että ilmiö tunnistetaan ja tunnustetaan myös suomalaisessa hoivapolitiikassa.

Hankkeen toimintaa ohjaamaan on jäsennetty viitekehystä, jossa on pyritty tunnistamaan sujuvan omaishoittoa ja ansiotyötä yhdistelevän omaishoitotilanteen edellytyksiä. Sen kolmessa osassa ensimmäinen käsittelee omaishoitajan kyvykkyyksien ja valintojen tasapainoa omaishoitotilanteessa. Toinen keskittyy työn ja sosiaaliturvan joustavuuteen. Kolmas pureutuu omaishoitajan ansiotyössä käyntiin mahdollistaviin julkisiin palveluihin. Viitekehystä hyödynnetään hankkeen osallistavassa tiedontuotannossa sekä työikäisille omaishoitajille ja ammattilaisille suunnatun tietopankin laadinnassa. Toiseksi sen avulla pyritään luomaan sisältöjä järjestölähtöisen auttamistyön toimintamalleihin, erityisesti uusiin ryhmätoimintamalleihin. Kolmanneksi sitä hyödynnetään suuntaamaan hankkeen ja Omaishoitajaliiton vaikuttamistavoitteita nykyisten rakenneuudistusprosessien suhteen.

Esitelmässä tuon tämän tutkimus- ja selvitystiedosta, sekä omaishoitajien ja omaishoitajien piirissä toimivien ammattilaisten kokemustiedosta hahmotellun viitekehysten ensimmäisen työversion arvioitavaksi. Haastan osallistujat pohtimaan, että jättääkö jäsentely jotain ulkopuolelle ja onko tämän kaltainen viitekehys ylipäänsä sovelias ohjaamaan hanketta, jossa otetaan tarkasteluun ansio- ja omaishoitotyön yhteensovittamisen lisäksi myös työelämän ulkopuolella olevien omaishoitajien tarpeet ja tavoitteet?

12.6. Rekisteritutkimus suomalaisista omaishoitajista Ihmiset ovat aina pitäneet huolta iäkkäistä, sairaista tai vammaisista lähiomaisistaan.

Päivi Tillman

Sotien jälkeen, hyvinvointivaltion kehittyessä, hoivatyötä siirtyi Suomessa kuten muissakin Pohjoismaissa julkiselle sektorille, kunnes 1990-luvulla leikkausten jälkeen hoivavastuuta alkoi siirtyä jälleen takaisin perheisiin.

Sodanjälkeisiin vuosiin verrattuna on uutta, että nyt perheissä tapahtuvasta omaishoitotyöstä voi saada yhteiskunnalta rahallisen korvauksen. Suomessa omaishoitotyöhön (lain mukaan: omaishoidolla vanhuksen, vammaisen tai sairaan henkilön hoidon ja huolenpidon järjestämistä kotiloissa omaisen tai muun hoidettavalle läheisen henkilön avulla) voi hakea kuntien maksamaa omaishoidon tukea, joka muodostuu rahallisesta hoitopalkkiosta, palveluista ja hoitajan vapaapäivistä (Omaishoitolaki 937/2005).

Ikääntyneen väestön määrän kasvaessa ja hoidon tarpeen kasvaessa on alettu suosia kotona tapahtuvaa hoitoa laitoshoidon sijaan. THL:n tilastojen (Sotkanet) perusteella omaishoitajien määrä on kasvanut vuosituhannen vaihteen noin 20 000:sta nykyiseen lähes 50 000:een henkilöön. Omaishoitajista yli puolet on 65 vuotta täyttäneitä, ja arviolta 58 prosenttia hoitaa omaa puolisoaan, 23–25 prosenttia vanhempansa, 12–14 prosenttia omaa lastaan ja loput muuta läheistään (Linnosmaa ym. 2014, Tillman ym. 2014). Osa omaishoitajista on työkäisiä, mihin usein liittyy usein työn ja omaishoidon yhteensovittamisen haasteita. Omaishoito mielletään usein ikäihmisille annettavaksi hoivaksi, mutta omaishoidossa on myös nuoria. Vuonna 2019 alle 18-vuotiaita oli omaishoidossa lähes 9 000 (THL, Sotkanet). Useimmiten alaikäinen omaishoidettava on kehitysvammaisen henkilö, jonka omaishoitajana toimii oma äiti (Kalliomaa-Puha ja Tillman 2016).

Omaishoidon merkittävyyden kasvusta huolimatta aiheesta on tehty hämmästyttävän vähän määrällistä valtakunnallista tutkimusta. Esityksessä esitellään tutkimussuunnitelmaa aiheesta.

Kirjallisuus:

Kalliomaa-Puha, Laura ja Tillman Päivi (2016). Äiti on aina äiti. Lasten omaishoitajien arjen haasteet. Teoksessa Haataja A, Airio I, Saarikallio-Torp M ja Valaste M. (toim.) *Laulu 573 566* perheestä. Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000-luvulla. Helsinki: Kela, Teemakirja 15, 2016.

Laki omaishoidon tuesta 937/2005.

Linnosmaa I, Jokinen S, Vilkkonen A, Noro A, Siljander E (2014). Omaishoidon tuki. Selvitys tuen palkkioista ja palveluista kunnissa vuonna 2012. Terveystieteiden tutkimuskeskus, raportti 9/2014.

Tillman P, Kalliomaa-Puha L, Mattila Y, Ahola E, Mikkola H (2014). Kyselytutkimus vuonna 2012 omaishoitajana olleille –kyselyn toteutus ja omaishoitajien, omaishoidettavien ja omaishoitotilanteen perustiedot. Julkaisussa P Tillman, L Kalliomaa-Puha, H Mikkola (toim.) 2014. Rakas mutta raskas työ. Kelan omaishoitohankkeen ensimmäisiä tuloksia. Kelan tutkimusosasto, Työpapereita 69/2014.